

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Diplomová práce

Radim Tým nek

Rady pracujících a orgány podnikové samosprávy v roce 1968

Praha 2011

Vedoucí práce: Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

*Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité
prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo
stejného titulu.*

Obsah

Úvod	4
1 Závodní rady	6
1.1 Právní základ závodních rad	6
1.2 Únor 1948 a role závodních rad	9
1.3 Situace po roce 1948 a zánik závodních rad	10
2 TM kova ekonomická reforma a rady pracujících.....	11
2.1 TM kova ekonomická reforma.....	11
2.2 Rady pracujících.....	13
2.2.1 Vznik prvních rad pracujících	13
2.2.2 TM kovo pojetí rad pracujících.....	15
2.2.3 Vzestup role odbor	16
2.2.4 Vznik prvních rad pracujících	17
2.2.5 Prozatímní zásady	18
2.2.6 První zkušenosti z činnosti rad pracujících	21
2.2.7 Vztah rady pracujících a odborové organizace v podniku	23
2.2.8 Situace po srpnové okupaci.....	25
2.2.9 Příklady úpravy vybraných problémů ve statutech rad pracujících.....	30
3 Zákon o socialistickém podniku.....	32
3.1 Návrh zákona o socialistických podnicích.....	33
3.1.1 Podniková rada	34
3.1.2 Pravomoci rady.....	35
3.1.3 Ředitel podniku.....	35
3.1.4 Odpovědnost podnikové rady a ředitele.....	36
3.1.5 Druhy podnik	37
3.1.6 Projednání návrhu zákona o socialistickém podniku odbornou veřejností	38
Závěr.....	40

Úvod

Za téma své diplomové práce jsem si vybral problematiku samosprávných podnikových orgánů, které vznikaly na přelomu let 1968 a 1969 a byly nejprve označovány jako rady pracujících.

Politický systém v Československu po roce 1948 byl charakterizován absolutní mocí komunistické strany, od roku 1960 v podobě ústavně zakotvené vedoucí úlohy KSČ ve společnosti. Ta představovala ideový i mocenský monopol KSČ ve všech oblastech společenského života a naprosté řízení společenských, kulturních, politických a hospodářských procesů v zemi. Obanská společnost ztratila veškeré předpoklady své existence, společenské instituce a organizace ztratily své nezávislé a samostatné postavení, což vedlo k jejich naprosté podřízenosti komunistické straně i k jejich zániku.

I přes svoji dominanci však komunistický politický systém nebyl neměnným. Od druhé poloviny 50. let procházel politický systém proměnami, která byla způsobena neschopností stávajícího systému reagovat a uspokojovat nové společenské potřeby a řešit běžné společenské problémy. První vlna změn v politickém systému ale byla záhy ukončena a završena vydáním nové centralistické ústavy v roce 1960. V druhé polovině 60. let 20. století pak vyvrcholila druhá etapa snah o přeměnu politického systému, které byly mimo jiné důsledkem probíhajících ekonomických reforem a také existencí rozdílných názorových skupin uvnitř samotné komunistické strany. Postupně se začaly proměňovat politický systém jako celek, ale i ve svých částech. Společenské organizace i obanská společnost získávaly znovu podmínky své samostatné a nezávislé existence.¹

Jednou z podstatných změn ve státním řízení měla být i změna hospodářské doktríny, protože dosavadní ekonomické uspořádání vedlo k tíživým hospodářským poměrům v celé společnosti. V jejím rámci se rozvinula myšlenka demokratické podnikové správy, která souvisela i s definicí socialistického vlastnictví a s jejím naplňováním.

Myšlenka podnikové samosprávy nebyla v československé historii ničím novým. Již během první republiky byly vytvářeny závodní výbory a závodní rady, které však byly více orientovány na sociální poměry pracujících a do jisté míry se v podmínkách své činnosti kryly s odborovými ústředními.

Dalším zdrojem inspirace pro rady pracujících pak byly závodní rady vytvářené v Československu po druhé světové válce. Obma zdroji inspirace pro rady pracujících se

¹ Vodička, K., Cabada, L.: Politický systém české republiky. Historie a současnost. Portál, Praha 2007.; Malý, J., Marek, P. a kol.: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; Díl 2. Období 1938-2004. Doplněk, Brno 2005.

vé práce. Popí-í v ní genezi těchto orgánů, jejich úlohu
v ekonomickém vývoji Československa v první polovině 20. století.

Druhá kapitola mé práce pak bude věnována ekonomické reformě v 60. letech 20. století a myšlence podnikové samosprávy a jejímu prosazení v radách pracujících. V této kapitole ukážu na postupné rozvojení podnikové samosprávy, její prvotní právní zakotvení a rozvoj této koncepce v československém hospodářství. Pokuším se také ukázat na podporu, kterou měla myšlenka rad pracujících v odborovém hnutí.

Ve třetí, poslední, kapitole popíšu návrh zákona o socialistických podnicích, který měl právně zakotvit rady pracujících, posléze podnikové rady, do právního řádu československé republiky, a okolnosti jeho vývoje. Pokuším se zachytit proces zániku podnikové samosprávy, která začala v období reformního úsilí Pražského jara 1968, a který skončil pro silný normalizační tlak, který zabránil zakotvení celé ekonomické reformy a vrátil řízení podniku pod centralistický byrokratický aparát.

K práci postupuji s vědomím, že chybí prakticky jakákoliv sekundární literatura, která by se odborněji zabývala tématem podnikové samosprávy v Československu v 60. letech 20. století. Otázky závodních rad za první československé republiky, i závodních výborů v poválečném Československu jsou naproti tomu prozkoumány celkem podrobně.

Jako hlavní zdroj pro získání informací o radách pracujících jsem zvolil primární prameny, a to především odborový deník *Práce*, časopis *Odborář*, a zároveň jsem vyutil archivních dokumentů z Vědeckého archivu v Praze, především fondu předsednictva Ústřední rady odborů. Monografické publikace, které se tématu alespoň částečně věnují, jsou například Kalinová, Lenka: *Společenské proměny v záse socialistického experimentu: k sociálním dějům v letech 1945-1969*; Kalinová, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějům české společnosti v letech 1945 až 1948* a Tůma, Ota: *Jarní probuzení a skutečnost*. V případech, kde se údaje a fakta z různých materiálů odlišují, jsem uvedl všechny, aby jejich vypovídací hodnota byla co nejvyšší.

1 Závodní rady

1.1 Právní základ závodních rad

Za předchůdce podnikových rad pracujících, zakládaných v Československu od jara 1968, bychom do určité míry mohli považovat závodní rady, které začaly vznikat již na konci II. světové války. Závodní rady mohl být a také byly „prvotními orgány a představitelkami odborů pracujících“ a spolu s odbory mohly na sebe brát i „výkonnou moc a rozhodování ve státní správě politické i hospodářské“.² Právním podkladem pro jejich vytváření se stal Dekret prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 o závodních a podnikových radách, vydaný spolu se znárodnovacími dekrety. Dekret byl vydán na základě požadavků nesocialistických stran a socialistů, aby jim bylo zabráněno ovládnutí závodů komunisty. Důvodem byla poválečná situace, kdy se více než třetina ředitelů podniků hlásila ke komunistické straně i k sociální demokracii a zároveň nově se utvářející Revoluční odborové hnutí bylo také v rukou komunistických představitelů.³ Rovněž bylo třeba vypořádat se s faktickou existencí závodních rad, které v mnoha podnicích, ale i na úřadech, získávaly stále silnější postavení a dostávaly se do konfliktů s řádným vedením podniků i státních úřadů.⁴ Úplně prvním právním podkladem, který měl alespoň zprvu usmírnit revoluční vznik závodních rad, byla ale Směrnice pro volby do závodních rad vydaná Ústřední radou odborů 12. května 1945. Jednalo se o dokument vypracovaný ÚRO a schválený švýcarskými kruhy.⁵

Ani dekret o závodních radách však nevznikal na zelené louce. Navazoval na zákonodárství první republiky, které obsahovalo několik předpisů, jež se v nově vzniklých závodních radách i výborech, především zákon č. 330/1921 Sb. z. a n., o závodních výborech, představující všeobecnou úpravu. Prvorepubliková úprava se na rozdíl od pozdějších úprav v nově vzniklých zejména ochraně sociálních práv zaměstnanců, v nichž si závodní výbory jistým způsobem konkurovaly s profesními odborovými organizacemi.⁶

Práce na tvorbě dekretu probíhaly už od konce června 1945 a byly komplikovány neshodami především nad úlohou závodních rad v podnicích a okruhem pravomocí, které mohly uplatňovat v řízení podnikového vedení. Další problémy pak představovalo i úzké sepetí závodních rad s ROH, které dosud rovněž nepodléhalo zákonné úpravě a nemohly být

² Odborář, ro. 68, č. 12 o Lehár, Lubomír: Historické zkušenosti ROH a problém samosprávy, s. 17.

³ Kocian, Jiří: Poválečný vývoj v Československu 1945 až 1948. Praha, SPN 1991, s. 32.

⁴ Kuklík, Jan: Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů. Linde, Praha 2002, s. 338.

⁵ Šapka, František: Odbory v českých zemích v letech 1918-1948. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2008, s. 159.

⁶ §3 (1) Závodní výbory jsou povolány, aby hájily a povzbuzovaly hospodářské, sociální a kulturní zájmy zaměstnanců v závodě.

prhu pod ízeny. Nemén komplikovanou se stala i otázka která m la zabránit dal-ímu ovládnutí ásti hospodá ského ízení komunistickou stranou a sociální demokracií.⁷ D leflitým partnerem vlády p i projednávání dekretu byla i Úst ední rada odbor , nejvy-í p edstavitelka ROH, jejífl stanovisko tlumo il p edseda ÚRO Antonín Zápotocký⁸. Jak plyne ze zápis z jednání s vládou,⁹ nem lo ÚRO ani zájem na zákonné i dekretální úprav závodních rad. Pro ÚRO by k vy e-ení problematiky posta ilo vládní prohlá-ení, které by m lo konzervovat postavení závodních rad v situaci, jak se vyvinula v povále ném období a kdy opatrovnická role nad závodními radami p íslu-ela práv Revolu nímu odborovému hnutí, potaflmo ÚRO. Na takovém e-ení ale rozhodn nem ly zájem nekomunistické strany, které práv cht ly silné úloze komunisty ovládaného ROH v závodních radách vydáním dekretu v co nejkrat-ím asovém období zabránit.

Ve své kone né podob dekret z izoval tzv. závodní zastupitelstvo zam stnanc , cofl byl souhrnný pojem pro závodní radu, závodního d v rníka, podnikovou radu a náhradní orgán závodního zastupitelstva. Kritériem pro ur ení, který orgán bude v závod p sobit, byla p edev-ím velikost podniku a po et jeho zam stnanc . innost závodní rady byla nezávislou na innosti odborové organizace, stejn tomu m lo být i naopak. Odborová organizace na závod ale m la d leflitou úlohu p i vytvá ení závodních rad, protofle sestavovala kandidátní listinu pro volby do závodních rad.¹⁰ Jak jsem jifl uvedl, panovala kolem volby a sestavování kandidátních listin velmi ostrá diskuze. Jejím výsledkem byl kompromis, který znamenal, fle s jednotnou kandidátní listinou sestavenou závodní odborovou organizací bude t eba vyslovit ve volbách souhlasu 4/5 v t-iny hlas zú astn ných volí . Takový zp sob m l zajistit politickou vyváflenost sestavované kandidátní listiny v souladu s povále ným politickým uspo ádáním. Návrhy na paritní zastoupení p edstavitel politických stran i moflnost vy-krtávání i dopisování kandidát na listiny se nakonec neprosadily.

D leflitou oblastí, která m la mít vliv na efektivní p sobení závodních rad, byl rozsah pravomocí a p sobnost závodních rad. Hned § 2 dekretu stanovil, fle švedení závodu náleflí správ závodu a ona jest výlu n odpov dnou za podnikání a jeho úsp chö a fle šzávodnímu zastupitelstvu nep íslu-í zasahovati do správy provozu samostatnými na ízenímiö. P esto v-ak byly závodním radám sv eny dosti rozsáhlé pravomoci v oblasti ochrany práv zam stnanc a

⁷ Diskuzi ve vlád o jednotlivých problematických ustanoveních dekretu zachycují materiály in Jech, Kaplan: Dekrety prezidenta republiky 1940 ó 1945, ada dokument . 36, s. 797.

⁸ Sám Zápotocký chápal závodní rady jako orgány d lnictva, vybavené -írokými pravomocemi, které uplat ují právo kontroly ú astí na správ podnik . Pevnou stavbu jednotných odbor pak pojímal jako významnou a rozhodující oporu síly a moci závodních rad.

⁹ Tamtéfl, dokument . 36.8, s. 826.

¹⁰ § 7 (1) dekretu prezidenta republiky .104/1945 Sb.

ním radám bylo uloženo hájit a povzbuzovat hospodářské, aby zaměstnanci v závodě, dohlížet, aby hospodářská činnost v závodech byla vykonávána v souladu s obecnými ekonomickými zájmy, dohlížet na spravedlivé uspokojování hospodářských, sociálních, zdravotních a kulturních zájmů zaměstnanců v souladu s platnými předpisy, účastnit se v závodech a podnicích na správě závodu návrhy a radou a spolupůsobit podle předpisů při výkonu hospodářské a sociálně politické veřejné správy.¹¹

K plnění uvedených úkolů dostaly závodní rady řadu práv, které jim měly usnadnit tuto činnost, a to především v oblasti pracovních poměrů zaměstnanců závodu, v oblasti dohledu nad hospodářskou činností závodu a v ústí na správě závodu. Jednalo se kupříkladu o tato práva: účastnit se na úpravě pracovních poměrů jednotlivých zaměstnanců i na hromadné úpravě pracovních podmínek, spolurozhodovat o přijímání zaměstnanců z hlediska jejich mravní způsobilosti a státní spolehlivosti, spolurozhodovat o propuštění zaměstnanců, dozorovat na sociálně politickou a sociálně zdravotní ochranu zaměstnanců v závodě, účastnit se na vytváření obchodního a výrobního plánu, jeho rozvrhu a provádění a kontrolovat jeho soulad s celostátním hospodářským plánem, dohlížet na provoz a správu závodu po technické, správní a hospodářské stránce i navrhnout vedení podniku opatření ke zlepšení pracovních i hospodářských podmínek.

Samozřejmě podmínkou, aby mohly závodní rady tato svá oprávnění v celé řadě a efektivně vykonávat, bylo stanovení recipročních povinností, které směřovaly k vedení a správě závodu. Ti byli povinni projednávat se závodní radou otázky týkající zaměstnanců závodu, poskytovat radě příslušnou pracovní dokumentaci, umožnit nahlížení do mzdových knih a dalších výkazů, odpovídat radě na její případné otázky spojené s výkonem jejich pravomocí, umožnit nahlížení do obchodních knih, předkládat opis účetní závěrky a podobně. Na činnost závodních rad muselo vedení závodu přispívat každoročně 10% z čistého zisku závodu.

Další úkoly a povinnosti byly závodním radám ukládány dalšími zákony, rovněž bylo k provedení dekretu požádáno s vydáním vládního nařízení, k tomu však v průběhu let 1945 a 1946 nedošlo, a tak je nahradily směrnice Ústřední rady odborů.¹²

Závodní rady, v podobě jak byly ustaveny dekretem 104/1945 Sb. z. a n., se staly důležitým pomocníkem komunistického vedení v únoru 1948. Tomu, jakou roli v tomto období sehrály, budu v nově následující části.

¹¹ Viz § 20 dekretu prezidenta republiky č. 104/1945 Sb. z. a n.

¹² Kuklík, Jan: c.d., s. 341.

1.2 Únor 1948 a role závodních rad

Již od svého vzniku se závodní rady a spolu s nimi Revoluční odborové hnutí, které mělo na chod závodních rad reálný silný vliv, staly složkami, které měly napomáhat komunistům prosadit vlastní cíle a záměry. V případě potřeby tak byly závodní rady připraveny prosazovat dleřité komunistické požadavky. Tento tlak byl pouřit již během roku 1945, kdy se takto komunisté snařili prosazovat daleko rozsáhlejší národní soukromých podniků i podniků v národní správě.¹³

Od počátku roku 1947 probřhaly nové volby do závodních rad a přinesly posílení pozic Komunistické strany Československa, a to i přesto, ře nekomunistické strany se stále snařily prosadit zásadu poměrného zastoupení na kandidátních listinách pro volby závodních rad i sestavení více kandidátních listin ve volbách¹⁴. Závodní rady byly zvoleny na první pokus v 74 % závodů (8 204 závodních rad), tedy zde byla úspěšně uplatněna rozhodující 4/5 většina hlasujících. V druhém kole voleb pak bylo zvoleno dalších více než 1800 závodních rad, což v konečném součtu nakonec představovalo 90 % úspěšnost zvolení závodních rad. Významný podíl neúspěšných kandidátek ale byl zaznamenáván ve velkých závodech a podnicích.¹⁵ O silných politických zájmech na úřasti v závodních radách svědčí i fakt, ře jen 5 % členů nových zvolených rad bylo z hlediska politicky neangařtovaných dělníků a úředníků. Ze závodních rad se tak staly řd leřité nástroje revoluce, jeřli měly významné místo ve struktuře mocenských orgánů a které uplatnily svou váhu v únoru 1948 i při řešení vnitropolitické krize na Slovensku v roce 1947¹⁶.

Při taření v boji proti Demokratické straně na Slovensku na podzim roku 1947 byly závodní rady opět nápomocny zvýšením tlaku na demisi Sboru pověnců a vytvoření nového. Stalo se tak především rezolucí přijatou na sjezdu slovenských závodních rad, připraveném vedením slovenských odborů a představitelů KSS, a zejména realizací jednohodinové generální stávkou dne 6. listopadu 1947.¹⁷ Situace, ovšem v této síle, se pak opakovala o několik měsíců později.

Roznětkou se staly opět spory o prosazení komunistických návrhů, tentokrát se jednalo o zvýšení platů státních a veřejných zaměstnanců. Proto vedení ÚRO 12. února 1948 svolalo

¹³ Šapka, František: c.d., s. 169.

¹⁴ Tamtéř, s.178.

¹⁵ Tamtéř, s. 178 a 179. Václav Peřa uvádí řísla trochu jiná: Závodní rady na základě jednotné kandidátky byly zvoleny v 69% závodů a v 86% závodů dosáhla tato kandidátka nadpoloviční většiny. In Peřa, V.: K dějinám socialistického Československa, s. 92.

¹⁶ Cesar Šnřtil: c.d., s. 273-274.

¹⁷ Šapka, F.: c.d., s. 182.

1. února svolaly svými delegáty na sjezdu, na kterém byly vyjasněny postoje jednotlivých účastníků. Ani to však nepomohlo. Hlavní slovo na sjezdu měli komunističtí představitelé a nakolik málo opozičních úspěchů bylo předehledeno delegáty sjezdu. Rezoluce přijatá na sjezdu pak obsahovala řadu požadavků, které se objevily v referátu A. Zápotockého, na další masivní znárodnění a hlavně vyhlášení jednohodinové generální stávky na den 24. února. Stávka se uskutečnila podle předem připraveného scénáře jako šmasová demonstrace souhlasu s politikou KSČ a dlekaz jednotné vlně pracujících¹⁸. Závodní rady se tak svým jednáním dalece odklonily od svého poslání stanoveném v dekretu prezidenta republiky č. 104/1945 Sb. z. a n.

1.3 Situace po roce 1948 a zánik závodních rad

Po únoru 1948 se proměnilo postavení a role závodních rad i Revolučního odborového hnutí. Závodní rady postupně fakticky ztrácely svoje pravomoci, přesto dále, formálně, podle dekretu 104/1945 Sb. z. a n. existovaly. Druhý v-eodborový sjezd schválil zásadu o sloučení závodních rad a závodních odborových skupin v jednotný orgán. Zároveň již dříve byla Ústřední radou odborů stanovena změna volebních principů při volbách do závodních rad, kdy převládající hlasování mělo být změněno na manifestační volbu na výročních lenských schůzích.¹⁹ Ústřední rada odborů se tak dostávalo pravomocím nad zákonných ustanovení.

Závodní rady postupně začaly zanikat, a to i přes platnost dekretu č. 104/1945 Sb., který jejich existenci zakotvoval. Funkce závodních rad ve včech, kdy měly zastupovat zájmy celého kolektivu pracujících přebíraly odborové svazy. Proto se také od III. V-eodborového sjezdu začaly tyto orgány označovat jako šzávodní výbory odborových svazů.²⁰ Definitivně byly dekretem prezidenta republiky č. 104/1945 Sb., o závodních a podnikových radách, a jejich prováděcí vládní nařízením č. 144/1946 Sb. a č. 17/1953 Sb. zrušeny zákonem ze dne 8. července 1959 č. 37/1959 Sb., o postavení závodních výborů základních organizací Revolučního odborového hnutí. Nástupcem závodních rad se staly závodní výbory základních organizací ROH, jejichž postavení a činnost byly upraveny usnesením IV. V-eodborového sjezdu.²¹

¹⁸ Tamtéž, s. 186

¹⁹ Kalinová, Lenka: c.d., str. 186

²⁰ Tamtéž, str. 187

²¹ Zákon a usnesení o závodních výborech, Práce, Praha 1959.

2 **Tržková ekonomická reforma a rady pracujících**

2.1 **Tržková ekonomická reforma**

Ufíl b hem první poloviny 60. let 20. století začaly kv li stále se zhoršující ekonomické situaci země práce na ekonomické reformy, jejímž hlavním str jcem byl Ota **Tržkov**. **Tržkovi** se poda ilo sestavit skupinu reformních ekonomů v Ekonomickém ústavu Akademie v d²². Tato skupina pracovala od roku 1962 na hlubokých analýzách československého hospodá ství a na reformním modelu, kterým by bylo možné překonat ekonomické problémy plynoucí z dosavadního ekonomického modelu.²³ Práce na decentralizovaném modelu hospodá ství se silnými prvky trhu probíhaly utajen , přes zákaz příslušných oddělení ÚV KS . Reforma počítala se silným osamostatněním socialistických podniků, které by fungovaly na systému vzájemného tržního soutěžení, jenž by vedl ke zefektivnění a zkvalitnění produkce a také k vyrovnání cen výrobků. Podniky samy měly rozhodovat o rozdělení zisku, o mzdách a o konkrétní struktuře výroby podle tržního vývoje.²⁴

Na podzim 1963 potom byla ustavena stranická a státní komise pro hospodá skou reformu vedená **Tržkem**, která začala pracovat na reformním programu, jehož základní východiska již byla propracována na Ekonomickém ústavu. Oznění samotného programu ale probíhal tvrdý boj mezi autory reformního programu a politbyrem KS , které se bránilo jakýmkoli náznakům zavádění tržního mechanismu. Dvakrát musel být návrh programu přepracován. Největší rozpory přinesla kapitola, která se zabývala podnikovou reformou, jež měla zabránit příjím politickým zásahům do vedení podniků, a tím i podkopávání odpovědnosti podnikového vedení za hospodá skou situaci svého podniku.²⁵ Ufíl v roce 1964 byla diskutována i myšlenka vytvoření samosprávných podnikových rad, jejichž úkolem by byla především volba a kontrola podnikového vedení. Přesto o samosprávných radách v tomto období nemohlo být oficiálně ani zmínky, protože šlo o okamžitě označen za jugoslávský revizionismus a reformní komise by byla rozpuštěna²⁶. Výsledkem této patové situace byl ze strany reformní komise návrh na posílení úlohy odborového hnutí, kdy bylo navrhováno přivést právo spolurozhodování v podnicích. Odborové organizace na závodech a v podnicích se tak

²² členy byli například K. Kouba, J. Koflíček, B. Komenda, B. Levinský, F. Nachtigal, O. Turek a J. Kosta.

²³ **Tržkov**, Ota: c.d., str. 106

²⁴ Tamtéž, str. 107

²⁵ Tamtéž, str. 117

²⁶ Tamtéž

ických a strukturálních změnách v podnicích o přípravu
i sociálním zabezpečení.²⁷ I toto řešení s sebou neslo
problémy, protože by znamenalo další odtržení odborového hnutí od jeho povodní innosti,
hájení zájmů pracujících, posílení role povodové páky a sblížení s hospodářským vedením,
protože odborové hnutí v polovině –edesátých let připomínalo spíše aparát říka komunistické
strany nežli nezávislého obhájece zamstnaneckých zájmů. Ani k n mu ale nebylo dáno
vedením KS svolení.

Návrat k myšlenkám na podnikovou samosprávu pak mohl nastat s příchodem změn
ve vedení komunistické strany a s příchodem pražského jara v roce 1968. Oficiálně byla
myšlenka budování samosprávných podnikových orgánů představena v Akčním programu
schváleném 5. dubna 1968 Ústředním výborem KS. V samotném Akčním programu pak
můžeme nalézt: „Strana považuje proto za nezbytné, aby celý pracovní kolektiv, který nese
odpovědnost za vedení podniku také vliv. Vzniká potřeba demokratických orgánů
v podnicích, jež by měly vymezenou pravomoc v řízení podniku. Tyto orgány měly by za
celkové výsledky své práce byli odpovědní editelé a vedoucí pracovníci podniku, kteří by
také byli tyto orgány ustavováni do svých funkcí. Tyto orgány musí být přímou součástí
řídicího mechanismu podniku, a nikoli společenskou organizací (nemohou být proto
ztožňeny s odbory). Tyto orgány by se vytvářely jednak volbou zástupců pracovního
kolektivu, jednak zastoupením v kterých mimopodnikových sloflek zajišťujících vliv
celospolečenských zájmů a odbornou, kvalifikovanou úroveň rozhodování; zastoupení těchto
sloflek je nutné podříditi rovněž demokratickým formám kontroly. Současně musí být
upraveny vztahy odpovědnosti těchto orgánů za výsledky hospodaření se socialistickým
vlastnictvím. V duchu těchto zásad čeká na vyřešení celá řada konkrétních otázek; současně
bude nutné navrhnout statut těchto orgánů a využít v kterých tradic našich závodních rad z let
1945 až 1948 a zkušeností z moderního podnikání.“²⁸

Jak je patrné z Akčního programu, nepořítalo vedení KS ani vláda se skutečnou
podnikovou samosprávu, protože v této otázce ÚV KS trvala na tzv. třetinovém konceptu.
Podle něho měla být jedna třetina samosprávného orgánu volena příslušníky podniku, třetinu
měly tvořit jmenování odborníci mimo podnik a třetinu zástupci státních orgánů.²⁹ Vedle
toho však existovaly právní představy ekonomických odborníků kolem Otyčky, podle nichž

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Akční program KS v Rok –edesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KS. Svoboda, Praha 1969. s.
127

²⁹ Otyčka, Ota: c.d., s. 179

ny pouze zam stnanci p íslu-ného podniku. Tyto p edstavy,
akonec zvíť zily.

2.2 Rady pracujících

2.2.1 Vznik prvních rad pracujících

Vzáp tí po zve ejn ní Ak ního programu se vzedmula vlna diskuzí nad my-lenkou podnikové samosprávy, jejího vztahu k socialistickému vlastnictví, vztahu k odborovému hnutí i budoucích pravomocí rad pracujících. Diskuze byla velmi široká, vedená nap í profesemi, od ekonom , odborových pracovník , zam stnanc podnik i právníku, odehrávající se p edev-ím na stranách denního tisku a odborných asopis .

Do zna né míry souvisela diskuze i s p em nou Revolu ního odborového hnutí, které prozatím plnilo pokyny hospodá ského vedení podnik , zastávalo mnohé funkce státu a od b ezna 1968 samo postupn procházelo p em nou, která m la zvrátit roli p evodové páky a znovu p ívést odbory k samostatné obhajob zam stnaneckých zájm . Hlavní diskuze o p ínosu rad pracujících se proto odehrála v odborá ském deníku Práce.

Diskuzi otev el je-t p ed vydáním Ak ního programu profesor Vysoké -koly ekonomické Pavel Hrubý³¹. Jeho návrh uspo ádání podnikového vedení vycházel z kombinace rozhodování zam stnanc a odborník a m l tak spojit pozitiva plynoucí z jejich podílu na ízení závodu a naopak zamezit negativ m, která by se nutn projevila, pokud by podnikové ízení bylo sv eno jen jedné skupin , zam stnanc m i manafler m. V -ír-ím vedení firmy by podle návrhu Hrubého m la stanout skupina slofená ze zástupc zam stnanc (2 zástupci), ze zástupce oborového hnutí a n kolika odborník (3-4), kte í by byli v pozicích editel a jeho zástupc , kte í by pro-li nejprve konkurzem a na jeho základ by z nich zam stnanci podniku zvolili vedení. Zákonem by pak bylo stanoveno, které v ci by rozhodovalo vedení podniku jako celek a které editel i dal-í statutární orgány ve vlastní pravomoci.³² Tento systém m l umofnit podílet se zam stnanc m na správ podniku a zároveň zachovat dostate nou odbornost p í ízení podniku. Tímto lánkem byla odstartována diskuze o podnikové samospráv v eskoslovensku.

³⁰ Postupn se ustálil pro samosprávné podnikové orgány název šrady pracujících.

³¹ Práce, 2.5.1968 ó Pavel Hrubý: K diskusi o socialistickém podniku. Závodní (d lnické) rady nebo manafler i?

³² Tamtéfl.

Podnikové samosprávy zaaly objevovat, je
v různých oblastí. První z nich byla námitka, že pracovníci
v podniku, kromě stávajícího vedení, nerozumí řízení podniku, a proto by do něho neměli ani
mluvit. Druhou námitkou bylo, že účast pracovníků na řízení by narušovala samotný proces
řízení podniku. V neposlední řadě pak námitky odkazovaly pracující a jejich zájmové
organizace jen do role prosazovatele vlastních, především mzdových, požadavků a roli
v řízení podniku by měli ponechat manažerům.³³ Přesto se ufl nyní zaaly objevovat názory,
že by mohly vzniknout i samostatné orgány, které by zastupovaly a vyjadřovaly
samostatné zájmy při řízení podniku, vedle nich by pak působila odborová organizace, jež
by zastupovala zájmy pracovní, mzdové a sociální.³⁴ Ozývaly se hlasy, které byly proti účasti
externích odborníků v radě pracujících i zástupců jiných podniků. A mohli by jejich
přítomnost v radách mohla mít i pozitivní vlivy, například jiný pohled zvenčí, zápory by
převládaly, zejména možnost prosazovat ve správě podniku zájmy jiných podniků a
hospodářských jednotek. Naopak nic nemohlo bránit radě pracujících, která bude složená jen ze
zaměstnanců podniku, aby se v odborných otázkách, v nichž členové nebudou schopni sami
posoudit dopady různých variant, obrátila na specializovaný ústav i odborníky-
jednotlivce mimo podnik. V těchto případech, kdy by rada byla složená jen z interních
zástupců, by došlo i ke změně společenského postavení zaměstnanců, kteří by se stali daleko
bezprostředněji nejlépe dosud vlastníky výrobních prostředků a kteří by mohli osud svého
podniku převést ve svých rukou a svojí prací by jej mohli podstatně ovlivňovat.³⁵

Za zastánce jiného konceptu, který byl rovněž diskutován, bychom mohli považovat
Václava Klause, který naopak odmítal účast zaměstnanců podniku na řízení.³⁶ Jako argument
proti podnikové samosprávě označil švábné nebezpečí nepřímé „pseudodemokracie“
prosazováním lokálních, subjektivních zájmů, které nemusí být v souladu se zájmy
celospolečenskými.³⁷ Podle Klause by mělo v podniku fungovat nezávislé odborné
hospodářské vedení odpovědné pouze za hospodaření podniku a jeho efektivitu, dále kolektiv
pracovníků podniku, jehož zájmy by reprezentovaly odborové orgány, a správní rada, i jinak
zvaný orgán, který by rozhodoval o dlouhodobé koncepci podniku, zabezpečoval dohled nad

³³ Práce, 17.4.1968 o Ernst, Pavel: Výrobní demokracie o pro a jak?, s. 4.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Odborář, ro. 68, .14-15 - Bárta, Miloš: Strach před samosprávou, s. 30.

³⁶ Naprosto odmítal možnost, že by orgán složený ze zástupců zaměstnanců mohl odvolávat vedení podniku.

³⁷ Práce, 8.5.1968 o Klaus, Václav: K jednomu pojetí výrobní demokracie, s. 4.

enského vlastnictví. Ú astní ve správní rad by pak m li být
etn zástupc podnikového pracovního kolektivu.³⁸

2.2.2 TMkovovo pojetí rad pracujících

Zm nu pro vývoj kolem rad pracujících p inesl projev Oty TMka, místop edsedy vlády, na zasedání valného shromáfd ní eskoslovenské spole nosti ekonomické dne 20. kv tna 1968, jehofl nejdůležitějš í úryvky zve ejnila o den pozd ji i Práce³⁹. Ke skladb podnikových rad uvedl: šPo rozsáhlých diskusích jak mezi ekonomy, tak s pracujícími mnohých podnik docházím osobn k ur itým záv r m. Nejsem pro to, abychom z velkých národních podnik d lali podniky drufstevního typu, ale abychom zabezpe ili jejich rozvoj jako modern ízených podnik , kde v konkrétním ízení má základní vazbu vysoce vysp lý management, který je v-ak kontrolován a usm r ován orgánem, v n mfl mají základní zastoupení pracujících. Domnívám se tedy, fe nad editelstvími podnik by m ly vznikat rady pracujících, slofené podle velikosti podniku zhruba z 10 ó 30 len . Rozhodující ást t chto len by byla volena pracujícími z jejich ad, p i emfl ov-em by m li být voleni takoví lidé, kte í jednak svými morálními a povahovými vlastnostmi, jednak i svými odbornými znalostmi a p ehledem dají ostatním pracujícím záruku, fe budou správn a kvalifikovan obhajovat jejich dlouhodobé zájmy.⁴⁰ U v t-ích podnik a u podnik , které pracují v oblastech s t fl-ími technickými a trflními podmínkami, m la být afl t etina rady volena z odborník mimo podnik. Tito odborníci m li být podle TMka voleni nep ímo, jifl zvolenými leny rady z ad zam stnanc . Podobn m ly mít svého zástupce v rad i stát i banky v p ípad poskytnutí dlouhodobého úv ru, aby m ly mofnost kontrolovat hospoda ení a výkon podniku.

Ve svém vystoupení se TMka v noval i pravomocem editelství podniku i rady pracujících. editelství m lo formulovat podnikovou politiku, organizovat pr zkum a postup podniku na trhu, provád t rozbor inova ních proces pokud jde o kvalitu, technickou úroveň a prodejnost výrobk , ídit a usm r ovat v-echny innosti v podniku, vytvá et ú elné vnitropodnikové vztahy atp.

³⁸ Tamtéfl. Je t eba dodat, fe jak Pavel Ernst, tak Václav Klaus pracovali v Ekonomickém ústavu Akademie v d. 28.5.1968 uve ejnila Práce dal-í lánky reagující na Klausovu kritiku Ernsta. Mimo jiné se ke Klausovu pojetí a kritice samosprávných rad vyjád il i Karel Dyba(lánek *Jediné d stojné e-ení*), který se zastal samosprávné koncepce a naopak odsoudil ur itý pový-enecký tón v textu Václava Klause a vydávání jeho názoru za koncept, na kterém se shodla v t-ina ekonomických expert .

³⁹ Práce, 21.5.1968 óTMka, Ota: Jak dosáhnout obratu ó s. 1, 4, 5.

⁴⁰ Tamtéfl, s. 5.

sobit jako kontrolní a dohledový orgán, kterému by byla ekonomického rozvoje podniku, základní zaměření investiční výstavby, zásady rozdělení hrubého důchodu včetně zásad pro vytváření podílů na hospodářských výsledcích, základní vnitropodnikové předpisy, čtvrtletní a roční závěrečné bilance podniků a další zásadní dokumenty a rozborů týkající se podniku.

Hlavní pravomocí rady by pak byla volba i možnost odvolání ředitele podniku, rozhodování o výši odměn pro vedení podniku i rozhodování o statutárních otázkách podniku.⁴¹

Odborová závodní rada měla mít v těchto případech funkci předkladatele kandidátních listin s vícero kandidáty. Rada pracujících měla skládat úřady o své činnosti osazenstvu podniku a měla jím být také kontrolována. Ředitelé pak měli být vybíráni, jmenováni a kontrolováni samotnou radou.⁴²

Tyč v projev vyvolal silnou odezvu, která se v prvních chvílích projevila je-t rozsáhlejší diskuzí na mnoha úrovních. S konceptem, jak by budoucí diskuze o podnikové samosprávě měla vypadat a kdo by ji měl moderovat, přišel sociolog Dragoslav Slejška⁴³. Podle něho by se ústřední role měla chopit Revoluční odborové hnutí, které doposud zastávalo pasivní postoj, který by mohl vést k upozadění role odborů jako celku ve společnosti. Odbory by se naopak měly stát platformou pro vedení dialogu o podnikových radách mezi manažery a šamosprávně demokratickou linií⁴⁴ a zároveň měly podle Slejšky vytvořit vlastní pracovní expertní skupinu, která by se samosprávnému modelu řízení vnovala na mezioborové úrovni a ve spolupráci s vládními institucemi, avšak nezávisle na vládě i jiných politických orgánech.⁴⁴

2.2.3 Vzestup role odborů

Jak jsem uvedl výše, upozornil Drahoslav Slejška na roli, kterou by měly v podpoře podnikové samosprávy sehrát odbory a jeffl prozatím zůstávala nenaplněna. Směrem k veřejnosti měl určit Slejška pravdu, odbory zůstávaly navenek pasivní, protože samy procházely rozhodujícími fázemi obrody. Uvnitř si však odborové hnutí bylo v domo pohybu, který s sebou ponese reforma socialistických podniků. Ufl na VI. Plenární schůzi ÚRO 24. dubna informoval předseda ÚRO Karel Poláček leny o různých variantách správy podniků, které se objevují mezi odbornou i odborovou veřejností. Jednou z diskutovaných variant, byla

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tyč, Ota: c.d., s. 180.

⁴³ Práce, 22.5.1968 o Slejška, Dragoslav: Samospráva ano i ne? o s. 3.

⁴⁴ Tamtéž.

h d lnických rad v podnicích, ale do úvahy p ícházely v této y.⁴⁵ V tomto období je-t odborové vedení zastávalo pozici otev enou r zným e-ením, shoda panovala na nutné diskuzi na odborné úrovni, která m la p inést nejlepší variantu e-ení. P edev-ím v-ak odborá m -lo o to, šjak v nových podmínkách najít nové možnosti, aby ná- pracující se stal z objektu ízení p edev-ím jeho významným subjektem⁴⁶.

Práce za aly probíhat hlavn v sekretariátu ÚRO. Jejich výsledkem byl seminá len a kandidát ÚRO ze dne 29. 5. 1968, na kterém ú astníci jednali o otázkách výrobní samosprávy a o postavení odborové organizace v podniku. Na seminá i se projevila podpora novému podnikovému uspo ádání s radami pracujících, protože jejich vytvo ením by se do zna né míry uvolnily ruce odborovým organizacím na závodech, které dosud plnily n které funkce hospodá ského vedení, jichfl se cht ly odbory v rámci vlastní p em ny zbavit. Na seminá i tak projednali lenové ÚRO dva podkladové materiály týkající se zavád ní samosprávných rad pracujících: v odborovém sekretariátu p ípravovaný dokument šOdbory a socialistický podnik⁴⁷ a také vládní návrh prozatímních zásad pro z izování a experimentální ov ování innosti rad pracujících, jejichfl vydání bylo p edpokládáno v brzké budoucnosti. šSeminá em len a kandidát ROH byl v era u in n první krok k tomu, aby se odbory ztotofnily s principem samosprávy a v jejím uskute n ní a rozvíjení vid ly podstatnou sou ást své innosti, sv j závaflný p ísp vek k uskute n ní demokratické a prosperující socialistické spole nosti.⁴⁷

2.2.4 Vznik prvních rad pracujících

Ufl 2. ervna 1968 p inesl deník Práce informaci o p ípravách k ustavení rady pracujících v KD Praha, závod W. Piecka v Praze na Smíchov . Z iniciativy výrobního výboru ROH, za podpory ZV ROH a s v domím vedení závodu byl v prvních ervnových dnech ustaven p ípravný výbor pro založení samosprávy pracujících. Mezi jeho hlavní úkoly pat ilo seznámit pracující se zásadami samosprávy a demokratickým zp sobem p ípravit shromáfl ní pracujících celého závodu, které by rozhodlo o utvo ení samosprávy.⁴⁸

O n kolik dní pozd ji, p esn 6. ervna 1968, informoval deník Práce o dal-ím vytvo ení p ípravného výboru pro ustavení rady pracujících, tentokráte v KD Praha - závod

⁴⁵ Diskutováno bylo o vytvo ení nového podnikatelského orgánu, i ponechání dosavadního stavu a sou asné upravení vzájemných pozic ó hospodá ského vedení a odborové organizace v podniku.

⁴⁶ ÚRO-Plen, k. 40, inv.j. 93 ó Referát p edsedy ÚRO na VI. Plenární sch zi ÚRO, s. 34.

⁴⁷ Práce, 29.5.1968 ó Odbory o radách pracujících ó s. 1.

⁴⁸ Práce, 2.6.1968 ó in pro samosprávu ó s. 1.

p ípravného výboru vy-el z iniciativy ZV KS a s jeho organizace zastupující zam stnace závodu spole n s hospodá ským vedením. Jedním z úkol , které m l p ípravný výbor e-ít, bylo umofnit pracujícím v závod podílet se na d lefitem rozhodování v závod a na samotné správ závodu.⁴⁹

Podobn postupovali pracující národního podniku Kau uk Kralupy nad Vltavou, kde byla zvolena správní rada, obdoba rady pracujících. V tomto podniku se o zm nách ízení spo ívajících v demokratizaci za alo uvařovat bezprost edn po lednovém plenárním zasedání ÚV KS . Jif v b eznu 1968 byl z podn tu ZV KS zalofen na stranické sch zi p ípravný výbor, který p evzal dal-í iniciativu ve vytvá ení správní rady. Ta vyústila 30. kv tna 1968, kdy byl na celopodnikovém aktivu schválen návrh statutu správní rady, který obsahoval charakteristiku správní rady, vymezoval její úkoly, pravomoci a odpov dnost, vztahy k hospodá skému vedení podniku, organizacím na závod a nadpodnikovým orgán m. Sou ástí statutu byl i volební ád. Úkolem správní rady bylo p edev-ím zabývat se otázkami perspektivy podniku, p edev-ím v oblastech rozvoje výroby, investí ní innosti, obchodní politiky, kádrové politiky, organizace a ízení podniku. Rada m la mít 15 len , z nich pak 4 m li být odborníci z mimopodnikové oblasti ó vysokých -kol, výzkumných ústav apod. Zbylých 11 len m lo být voleno ze zam stnanc podniku, vyjma editele a jeho nám stk . Rada m la být samostatnou nezávislou organizací zam stnanc , proto nebyla v řádném vztahu se stranickou i odborovou organizací na závod . Sestavení volební kandidátní listiny m la mít na starost volební komise, která z celopodnikov navrřených kandidát vybrala 25. V tajných volbách pak m li zam stnanci mořnost vybrat si 11 kandidát z dané listiny nebo p ipsat své vlastní návrhy kandidát . Zvoleno pak m lo být 11 kandidát s nejvy-ím po tem hlas . První rada m la být zvolena zku-ebn na dobu jednoho roku, po jehořl uplynutí m lo následovat vyhodnocení práce rady a p ípadná úprava statutu.⁵⁰

2.2.5 Prozatímní zásady

První rady pracujících, respektive p ípravné výbory rad pracujících, které byly od p elomu kv tna a ervna 1968 zakládány, byly zatím v právním vakuu, chyb l jakýkoli právní p edpis, na jehořl základ mohly vznikat. Toho si byla v doma i vláda a na spole ném jednání s odborovými p edstaviteli 27. kv tna 1968 se zavázala vydat v brzké dob prozatímní zásady

⁴⁹ Práce, 6.6.1968 - P ípravný výbor v KD Sokolovo ó s. 3.

⁵⁰ Odborá , ro . 68, . 14-15. řV Kralupech uřl za aliõ ó s. 32-33.

orgán.⁵¹ Tento slib také vláda splnila. Na svém plenárním zasedání schválila Prozatímní zásady pro organizování a ovládnutí činnosti kolektivních orgánů demokratické správy a podnikových orgánů. Přijaté zásady měly sjednotit postup při organizování těchto orgánů a umožnit, aby byl nový systém podnikového řízení uveden v praxi dříve, než budou tyto orgány zakotveny zákonem.⁵² Tyto zásady později projednala a schválila celostátní porada delegátů ZO ROH, konaná ve dnech 18. a 20. března 1968.

Podle zásad mělo být vytváření rad pracujících jako kolektivních demokratických orgánů správy podniků širším opatřením k prosazení podnikové autonomie a k odstranění direktivních forem řízení podnikové sféry⁵³. Ustavování rad pracujících mělo znamenat výrazný krok k demokratizaci řízení a správy podniků, vést k zajištění vysoké odbornosti řízení, k posílení autority hospodářského vedení a k celkové stabilizaci v podnicích a závodech. Zásady byly vydány za účelem ovládnutí reálného fungování demokratické podnikové samosprávy a zároveň měly korigovat vznik prvních rad, než bude celý systém zakotven zákonem. Předpokládané datum vydání zákona o socialistickém podniku, který měl upravovat i postavení a pravomoci rad pracujících, bylo na konci roku 1968.

Zásady vedle úpravy rad pracujících obsahovaly i úpravu editelství podniku, které mělo být složené z editelů, jeho náměstků, vedoucích vybraných závodů apod. Složení editelství mělo na návrh editelů schvalovat rada pracujících.

Í po zřízení rady pracujících měl rozhodující postavení v podniku jeho editel. Veškeré pravomoci, které nebyly vyhrazeny radě pracujících měly i nadále zůstat editeli. Ten měl i nadále řídit a uskutečňovat podnikovou politiku, určovat program rozvoje podniku, organizovat průzkum a postup podniků na trhu, organizovat inovační procesy s cílem dosáhnout optimální kvality, technickou úroveň a prodejnost výrobků, řídit a racionalizovat všechny činnosti podniku, vytvářet uvnitř podnikové vztahy, rozhodovat o kádrových otázkách, spolupracovat se stranickou a odborovou organizací.⁵⁴

Rada pracujících měla při plném respektování vládou stanovených podmínek pro hospodaření podniků posuzovat zásadní otázky rozvoje podniku, především koncepci rozvoje podniku, základní zaměření investiční činnosti a návrhy rozsáhlých investičních akcí, zásady tvorby a rozdělování hrubého domácího produktu (včetně zásad pro vytváření podílů na hospodářských

⁵¹ Práce, 28.5.1968 o šShoda i rozdílná stanoviska o s. 1, 3.

⁵² Práce, 7.6.1968 o šZe zasedání vlády o s. 1, 3.

⁵³ Odborář, ro. 1968, č. 11 o šProzatímní rámcové zásady pro organizování a ovládnutí činnosti kolektivních orgánů demokratické správy a podnikatelských orgánů v podnicích o s. 12.

⁵⁴ Tamtéž.

pracující se systému řízení, organizace (včetně jednacích řádů) podniku, rovněž závazné bilance podniku, kterými si zpravidla vyřídí expertizu nezávislého kontrolního orgánu. Vedle toho si rady pracujících mohly podle zásad vyřadit k posouzení od editelství i další zásadní otázky.⁵⁵ editelství bylo podle zásad povinno promítnout stanovisko rady pracujících do konkrétních řešení. Pokud by bylo stanovisko rady v rozporu s návrhy editelství, mohlo editelství znovu předložit návrh k projednání. V případě, že by ani poté nedošlo ke shodě, mohlo editelství postupovat podle vlastního návrhu. V otázkách zahájení výstavby velkých investičních akcí mohla ale rada pracujících právo veta, pokud by takový projekt nesl nepřijatelné riziko a ohrožoval úctelný vývoj mezd.

Vedle konzultativní úlohy mohly mít rady pracujících i rozhodovací pravomoci. Rady mohly mít právo jmenovat a odvolávat po projednání s nadřízeným orgánem editel podniku a na návrh editel podniku jeho náměstky, schvalovat výši platu a podílu na hospodářských výsledcích u editel podniku a celkovou výši odměn editelství nad částku podílu stanovenou jako pevný základ, rozhodovat o statutárních otázkách (členství ve sdružení, o sloučení nebo rozdělení podniku apod.). V těchto případech bylo ke schválení rozhodnutí třeba dvoutřetinové většiny členů rady.⁵⁶

Za svou činnost mohla rada pracujících odpovídat celému kolektivu pracujících, kterému byla povinna předkládat zprávy o své činnosti.

Vedoucí pracovníci mohly být na uvolněná místa přijímáni na základě konkurzu. V prozatímních zásadách byly stanoveny i podmínky, je-li bylo nutné dočasně i odvolávání editel. Bez důvodu nebylo možné editel odvolat.

Počet členů rady pracujících mohl být úměrný velikosti podniku, a to od 10 do 30 členů. Délka funkčního období členů rady pracujících mohla být stanovena a řízená příslušným zákonem. Převážná část členů rady mohla být volena pracujícími z pracovníků podniku. Volby mohly být přímé, tajné a organizované tak, aby ve složení členů rady byly přiměřeně zastoupeny závody jednotlivých podniků. Organizací voleb byl pověřen příslušný orgán odborové organizace v podniku.

U velkých a významných podniků a u podniků, jež pracovaly ve složitých tržních podmínkách i se složitou výrobní technologií mohla být rada pracujících složena z 10 až 30 % z nezávislých odborníků, zaměstnaných mimo podnik. Podobně u podniků zemědělských, slufleb, potravinářských výrobních podniků a podniků vykupujících zemědělské výrobky mohlo být až 30 % členů rady voleno ze zástupců zemědělských podniků odebírajících slufleby nebo

⁵⁵ V těchto otázkách mohla rada rozhodovat prostou většinou hlasů přítomných členů.

⁵⁶ Tamtéž.

nu. Své zástupce mly mít i státní orgány a to u podnik
státních zájm i u podnik zna n zmonopolizovaných.

Podíl takových zástupc stát ale nesm l p esáhnout 25 % len rady. Své zástupce mohly mít v radách pracujících i banky nebo jiné podniky, pokud m ly do podniku vložené finan ní prost edky.⁵⁷

Rady pracujících mohly být podle míry p ípravenosti z izovány postupn ve t ech etapách, a to k 1.7.1968, 1.10.1968 a 1.1. 1969.⁵⁸

2.2.6 První zku-enosti z innosti rad pracujících

Vytvá ení rad pracujících bylo ze stran zam stnanc závod chápano velmi váfln a odpov dn . Ve v t-in p ípad byly nejprve z izovány p ípravné výbory, které m ly organizovat z ízení a ustavení první rady pracujících a stanovit základní obrysy pro její fungování. Faktickým výkonem práce ve prosp ch celého závodu byla pop ena i jedna z obecných námitek v í my-lence rad pracujících a to ta, fle rady se budou snaflit pouze zvý-ít mzdy a výhody zam stnanc oproti prosperit podniku. Samoz ejm , fle v jednotlivých p ípadech mohly nastat p ípady, kdy p eváflil tlak po vysokých výd lcích, ale z dlouhodobého hlediska musely tyto snahy oslabit. P ípravné výbory byly sestavovány z pracovník navrflných ZV ROH, výbory KS a editelstvími. Po et len p ípravných výbor byl odvislý od velikosti daného podniku a jeho vnit ního len ní na jednotlivé závody. V t-inou byl kaflký závod zastoupen 3 ó 5 pracovníky, zástupci odbor , komunistické strany a editelství závodu, lenem výboru ale nemohl být editel podniku. Kone ný po et len p ípravných výbor se pak pohyboval kolem 4 ó 15 len , kte í ze svého st edu volili p edsedu.

Mezi hlavní úkoly p ípravných výbor bezesporu pat ilo vypracování statutu rady pracujících, sestavení kandidátek do rady a organizace a provedení volby do rady pracujících. P í tvorb statutu rady se v otázce pravomocí a jejího postavení vycházelo p edev-ím

⁵⁷ Tamtéfl, s. 13.

⁵⁸ Tamtéfl.

idou. Třetí diskuze za ala afl v problematice slofení rad a
ucím. Bylo uvařflováno tak, ře rada bude slořena z vlastních
len podniku, kte í mají rozhodující právo, dále m ly mít rady jednoho afl dva externí leny,
kte í byli odborníky a mohli rad p edkládat odborné problémy a nám ty. První poznatky
z ustavování rad pracujících za aly vykazovat tendenci volit do rady p evářn
technickoekonomické pracovníky podniku. Voli i, pracující v podniku, vycházeli zejména
z p edpokladu, ře rada má podnikat, a proto je do ní t eba navolit zástupce, kte í podnikání
budou rozum t. A tuto tendenci nelze chápat jen negativn , byla zp sobena izolovaným
posuzováním funkcí samotné rady pracujících. Bylo ale p edev-ím na vedení podniku, jeho
editelství, aby podnikalo, rada pracujících m la stanovovat rámce pro samotné podnikání, a
proto bylo d leřtité, aby byla slořena ze zástupc v-ech skupin pracujících daného podniku.
Pokud by tomu tak nebylo, hrozila by izolace rady pracujících od samotných zam stnanc a
ztráta funkce orgánu demokratické správy podniku.⁵⁹

Dal-ím z problém , jejichřl e-ení se diskutovalo velmi obsáhle, byla hmotná
zainteresovanost a hmotná odpov dnost len rady pracujících. Vládou vydaná sm rnice totiž
hmotnou odpov dnost len rady podrobn neupravovala. Stanovila pouze, ře by lenové rad
pracujících m li být hmotn zainteresováni na dlouhodobých výsledcích hospoda ení
podniku. Na celostátní porad zástupc ZO ROH v ervnu 1968 padaly z mnoha stran
dokonce návrhy, aby lenství v rad bylo pouze estné. V ad podnik , v kterých byla rada
pracujících jřfl ustavena, bylo rozhodnuto o odm ování len rady pau-ální ástkou, která
nářleřla za práci p í zasedání rady. Uvařfvalo se, zda by m li lenové rad dostávat zvý-ené
podíly i mimo ádné odm ny afl do vý-e 25 % ro ního platu, bude-li podnik prosperovat.
V opa ném p ípad p í chybných postupech i nepln ní úkol , m li nést i hmotnou
odpov dnost, a to podle ustanovení zákoníku práce o náhrad -kody zp sobených organizaci.
Z d vodu uplatn ní hmotné zainteresovanosti musely být stanoveny ur ité cíle, jichřl chce
rada pracujících ve svém funk ním období naplnit, aby bylo v bec reáln mofně zhodnotit
její práci. Problematiku hmotné zainteresovanosti len rady pracujících ale nemohla
navrhovat, ani schvalovat samotná rada. Jako nejvhodn j-í e-ení bylo proto navrhováno, aby
návrh p edpis o hmotné odpov dnosti len rady navrhovala podniková odborová
organizace a podléhal schválení podnikovému kolektivu.⁶⁰

B hem utvá ení prvních p ípravných výbor í samotných rad pracujících i jejich
statut z stala pon kud stranou pozornosti otázka udrřflování kontaktu mezi radou a
samotnými pracujícími podniku. Třetí ve své podstat o velmi podstatnou otázku, protoře

⁵⁹ Odborá , ro . 1968, . 17 ó Novovi , Novo: K diskusi o postavení rad, s. 8-9.

⁶⁰ Tamtéřl.

e-ění mohlo dojít k naprosté formalizaci a byrokratizaci projektu rad pracujících, jako formy participace pracujících na správ a ízení podniku. Proto vyvstala pot eba stanovit v jednacích ádech postupy o informování osazenstva podniku o jednáních a záv rech rady pracujících a také naopak, aby rada dostala rychle informace o názorech a náladách pracujících. Pro získání zp tné vazby tedy nebude posta ovat jen n kolik spole ných zasedání ve volebním období, ale bylo nutné nalézt v krátké dob mechanismy, jak efektivn zajistit komunikaci mezi leny rady a pracujícími podniku, a to mnohdy i neformální cestou. Bez zaji-t ní této komunika ní vazby by jinak nebylo mofné hovo it o ú asti pracujících na správ podniku.⁶¹

2.2.7 Vztah rady pracujících a odborové organizace v podniku

Otázka vztahu podnikových výbor ROH a rad pracujících nebyla v pr b hu vzniku nových orgán pracujících p ímo upravena, ale proti tomu jifl ve vládních prozatímních zásadách byly nastaveny situace, kdy docházelo k vzájemnému styku obou orgán . Proto bylo jasné, fe mohou nastat nejasnosti ohledn vzájemného postavení a vztahu t chto orgán , zejména proto, fe odborový orgán m l p ípravovat a organizovat volby len rad pracujících, vyjad ovat se k návrh m na ostatní, nevolené, leny rady, p edkládat vlastní návrhy i fe m l právo zastavit výkon rozhodnutí (sistace) rady pracujících.

Oba orgány, podnikový výbor ROH i rada pracujících, byly samostatné, existovaly nezávisle na sob . Byly založeny na vzájemné spolupráci, nikoli na vztahu nad ízenosti a pod ízenosti jednoho orgánu nad druhým. Vztah vzájemné spolupráce se m l uplat ovat v praxi nap íklad spole nými konzultacemi mezi orgány i jejich leny, poskytováním pot ebných informací o stanovisku orgán k problém m podniku apod. Oba orgány byly z ízeny k prosazování zájm pracujících, p esto se li-ily ve funkcích, které m ly reprezentovat. U rad pracujících vystupovala do pop edí funkce demokratické podnikové správy, která by m la vyjad ovat zájmy pracujících jako spoluvlastník a kolektivu nesoucího d sledky podnikatelské innosti. Vedle toho u odborové organizace m la p evařovat funkce obhajoby zájm svých len i ostatních pracujících vyplývající z pracovního pom ru, jako i sociálních zájm a uspokojivých řivotních podmínek.

Rozpory, které mohly do ur ité míry vznikat p i obhajob t chto zájm , m ly být e-eny vzájemnou spoluprací obou orgán . P edcházet jim ale bylo t eba jifl p i tvorbu podnikových statut rad pracujících, které m ly p esn vymežit otázky, které bude e-ít rada

⁶¹ Odborá , ro . 1968, . 17 ó Nedorost, Jaroslav: K ustavování rad pracujících, s. 4-5.

rovým orgánem. Hlavní úloha tedy připadala přípravným
statuty rad pracujících a vyhnout se tak vzniku možných

rozpor .

PV ROH mohl mít možnost předkládat radě pracujících vlastní stanoviska a návrhy týkající se závažných problémů a zájmů pracujících, například o stanovení zásad rozdělování hrubého důchodu, zásad pro vytvoření podílů na hospodářských výsledcích, která rada pracujících posuzuje apod. V těchto problémech by měla být vedena úzká spolupráce mezi radou pracujících a PV ROH, aby se prostředky rozdělily a využily co možná nejefektivněji. Je třeba sledit spolupráce a hledání společných stanovisek byla nutná v otázkách, kdy rada pracujících měla rozhodovat plně samostatně.⁶² V těchto oblastech bylo možné očekávat plné vyžívání práva sítě odborovým orgánem, který by pořádal úplné objasnění situace na základě konkrétních faktů a rozborů o dopadu případných kroků na postavení a pracovní a životní úroveň pracujících daného podniku.

Dalším momentem, kdy se oba orgány dostávali do konfliktu zájmů, byla příprava a samotné volby do rad pracujících, jež měly na starost právnické podnikové výbory ROH. Hlavní důvod, proč měly přípravu voleb do rad pracujících na starost odborové orgány, byl ten, že reálně neexistovaly jiné orgány, které by mohly nestranně, fundovaně a dostatečně rychle⁶³ provést volbu do rad pracujících. Do úvahy přicházely vedle odborových orgánů ještě stranické orgány v podnicích nebo vedení podniku. Obě tyto alternativy by ale vnesly do volby ještě větší námitku střetu zájmů než případně orgán odborů. Ve většině podniků, kde byly rady pracujících zřízeny, PV ROH přenechávaly část prací na přípravu voleb i dalším orgánům, například zřizovaly přípravné výbory, které měly vytvořit statut rady pracujících. Na výběru kandidátů a sestavení kandidátních listin do voleb také měl vliv pracující podnik, kteří mohli navrhnout odborové organizaci kandidáty do rad.

Vedle námitek, které směřovaly vůči PV ROH a jejich ovlivňování práce rad pracujících, se objevovaly i obavy z oslabení pozic PV ROH, z nahrazení odborové práce radou pracujících. Tyto obavy byly oprávněné v oblasti hospodářské správy podniku, na které se do začátku roku 1968 orgány ROH také podílely. Tyto úkoly však postupně v důsledku demokratizačního procesu začalo ROH opouštět. Naopak zřízení samosprávného orgánu, jehož rolí bylo podílet se na ekonomických koncepcích a řízení, umožnilo daleko snazší návrat odborového hnutí k jeho ústřední úloze, obhajobě zájmů pracujících. Rovněž stala nedotčená ustanovení zákoníku práce, která upravovala postavení odborových orgánů v podniku a jejich pravomoci. Stejně tak odborová usnesení, jež upravovala pravomoci

⁶² Například rozhodování o sloučení či rozdělení podniku.

⁶³ Především v obcích ve jednotě i samotných pracujících.

ti, spolurozhodování a kontrolu ve vztahu k editelství
innosti editel podniku v i odborové organizaci z staly
tedy beze zm n.⁶⁴

P esn j-í vymezení vzájemných vztah úzce souviselo s p ípravou zákona o
socialistickém podniku, kde m la být zakotvena jak práva a povinnosti editel, tak i rady
pracujících.

Pro odborovou organizace se vznikem rad pracujících roz-í ila její kontrolní úloha, a
to nov p i dodrřování princip demokratické správy a zásad innosti rad pracujících. Sama
odborová organizace m la zájem na dobré innosti rad pracujících, protofle i na jejich ádném
fungování záleřelo, jaká bude úrove podnikatelské innosti editelství, jak bude zabezpe ena
perspektiva rozvoje podniku, r st d chod pracujících i zlep-ování jejich řivotních podmínek.
Existence rad pracujících znamenala vlastn posílení orgán ROH ve vztahu k editelství
podniku, protofle jí dala v t-í prostor na uplatn ní jejich vlastní zájmové innosti.⁶⁵

Rady pracujících m ly být p edstavitelkami spoluvlastnických zájm a nemohly tedy
být sou asn p edstavitelkami zam stnaneckých zájm pracujících. Proto z stalo vedle rad
pracujících místo pro nezávislou odborovou organizaci, která musela rozhodnutí rady
posuzovat práv z hlediska zam stnaneckých zájm .⁶⁶

2.2.8 Situace po srpnové okupaci

Impulzem zm n v eskoslovensku v druhé polovin 60. let 20. století byl
neuspokojivý hospodá ský vývoj. Jednou z hlavních zm n oproti dosavadnímu
centralistickému ízení hospodá ství, m la být demokratizace ízení pr myslových podnik .
B hem za átku roku 1968 v-ak zprvu ekonomické reformy p e-ly i do oblasti politické, která
se dostala do ela zájm jak politických elit, tak celé ve ejnosti i ve ejného mín ní. Reforma
hospodá ské soustavy i jejího ízení tak ustoupila do pozadí a nebyla b hem roku 1968
e-ena. My-řenky demokratizace ízení pr myslových podnik , které na-ly sv j výraz práv
v radách pracujících, nepronikly dostate n mezi nej-ir-í ve ejnost. Nestaly se hlavním
problémem, ale pouze jedním z úkol , jako bylo je-t p edtím ustavování
technickoekonomických rad, výrobních výbor atp.

⁶⁴ Nap . otázka uzavírání kolektivních smluv, otázky sou innosti, spolurozhodování atp.

⁶⁵ Odborá , ro .68, .18 ó Boruta, Josef: K diskusi o postavení rad pracujících, s. 4-6.

⁶⁶ Odborá , ro .68, .20 ó Vztahy rady a odbor o ima funkcioná eř, s. 6.

a 1968 do Československa bylo ustaveno jifi n kolik rad
dal-ích rad byly p ipravovány. Z vedoucích hospodá ských
pozic se ozývaly obavy z p ekotného a ukvapeného ustavování rad pracujících. Proti nim byly
z ad pracujících vzná-eny pofladavky na silné rady pracujících, které by byly vrcholným
orgánem ízení podniku, nad nímfl by nestál fládný nad ízený orgán.⁶⁸

Je-t obtífln j-í ale byla v 2. polovin roku 1968 pozice len rad pracujících. K tomu
Ivan Halada pí-e: šZ rozhovor , které jsme vedli v nedávných dnech s p edstaviteli t chto
orgán z n kterých strojírenských podnik , bylo moflno vy íst náznaky nejistoty a
bezradnosti p i hledání odpov di na otázku, jak dále pokračovat v ínnosti rad pracujících. Je
tomu tak s nejt-í pravd podobností p edev-ím proto, fl prostor pro jejich p sobnost je
dosud omezen je-t p evládajícím systémem direktivního ízení a celkovou nejistotou o osudu
rad.⁶⁹ Zatím nebyly vytvo eny p edpoklady pro demokratický systém ízení, který by poskytl
pot ebnou volnost rozhodování otázek pat ících do kompetence rad pracujících. Tlto zejména
o pravomoci rozhodovat v n kterých problémech kádrových, v koncepní politice rozvoje
podniku, v základním zam ení investí ní ínnosti atd. P edstavitelé rad pracujících
vyslovovali obavy, fl daná situace povede k postavení rad pracujících jako poradního orgánu
editele podniku. Proto rady pracujících o ekávaly ú ínnou pomoc od vy-ích odborových
orgán , které m ly tlakem na výkonnou moc i stranické orgány zajistit pot ebnou reformu
hospodá ského vedení podnik . Zástupci rad pracujících pofladovali pomoc okamflit , protofl
prodlufování této nejasnosti v pravomocích reáln ohroflovalo, fl i stávající rady pracujících,
které byly sou ástí experimentu s radami pracujících, p estanou vyvíjet jakoukoliv ínnost.
Tím by byla vznikajícímu samosprávnému systému zasazena tvrdá rána, která by dala do
rukou odp rc samosprávného systému argumenty o nefunk nosti rad pracujících.⁷⁰

Rovn fl k 1. íjnu 1968 m ly podle vládních prozatímních zásad zahájit svojí ínnost
rady pracujících v dal-ích podnicích. Mimo ádné srpnové události v-ak tento termín oddálily.
V ad p ípad se práce na p íprav rad pracujících zastavily. Pochybnosti, které vedly ke
zpomalování zakládání nových rad pracujících, byly zp sobeny dosavadní právní
nezakotveností rad pracujících a obavami z konce hospodá ské reformy zap í in né vpádem
okupa ních vojsk.⁷¹

⁶⁷ B hem svého zkoumání jsem nezjistil p esn , kolik rad pracujících bylo v pr b hu roku 1968 zakládáno. Podle zprávy TK ze dne 21.9.1968 existovalo v podnicích v celé republice 19 rad pracujících. Údaje ale nehovo íly o tom, v kolika podnicích se problémem rad pracujících zabývali, v kolika byl p ipravován statut rady i volby jejich len .

⁶⁸ Nap . Práce, 23.7. 1968 ó Vlastimil Tlmandrlík: Jací lenové, takové rady, s. 4.

⁶⁹ Odborá , ro .68, .20 ó Halada, Ivan: Rady pracujících ó nedílná sou ást demokratizace ízení, s. 9-10.

⁷⁰ Tamtéfl, s. 10.

⁷¹ Odborá , ro .68, .20 ó Klatovská, Helena: ekat není e-ení, s. 10.

základní informace o funkci samosprávy a d v odech, pro
i do hospodá ství, respektive do podnik . Do redakcí novin
docházely dopisy, které pofladovaly vysv tlení principu zam stnanecké samosprávy
podnik .⁷²

O postoji ve ejnosti k radám pracujících p inesl sv dectví i pr zkum ve ejného
mín ní, provedený Ústavem pro výzkum ve ejného mín ní na vzorku 1610 osob z celého
dosp lého obyvatelstva republiky. Podle pr zkumu v t-ina ve ejnosti souhlasila se
z izováním rad pracujících, byla to ov-em v t-ina slab nadpolovi ní ó 53,3 %. Pouze
desetina ve ejnosti se z izováním rad pracujících nesouhlasila.

P i z izování rad pracujících se tedy bylo mofné opírat o porozum ní v t-iny
ve ejnosti a také bylo mofné po ítat s tím, fle ty společenské síly, které se proti radám
pracujících budou stav t, budou po etn nevýznamné, afl slabé.

Z výzkumu zároveň vyplynula jiná informace, a ne nevýznamná. Výzkum zaznamenal
neinformovanost t etiny společnosti o otázkách z izování rad pracujících. Tento údaj totiž
sv d il o vysoké mí e indiferentnosti obyvatel a pracujících k situaci kolem rad pracujících.
Nebylo mofné omlouvat takto vysoké íslo nedostatkem informovanosti ze strany médií i
odborové organizace. Tém kafdý, kdo m l o v c zájem, si mohl bez zvlá-tního úsilí
informace získat. Proto bylo mofno interpretovat záv ry výzkumu tak, fle v t-inu
neinformovaných tvo ila skupina indiferentních ob an .⁷³

Tato skute nost se pak projevovala v druhé polovin ě roku 1968, kdy se za aly
objevovat pochybnosti o dosavadním postupu v oblasti rad pracujících. Podpora zven í za ala
ochabovat a sami pracující pr myslových podnik ztráceli p esv d ení o tom, fle rady
pracujících budou hybatelem zm n v ekonomickém ízení podnik .

Záhy po ustavení prvních rad pracujících za aly být shromafl ovány informace o
pr b hu jejich vzniku a fungování. Hlavní úlohu ve sb ru dat sehrávaly jednotlivé odborové
svazy, které pot ebovaly informace, aby mohly zaujmout stanoviska v procesu dal-ího vývoje
situace kolem t chto orgán . Na konci íjna 1968 se konala první porada zástupc rad
pracujících z podnik v kovopr myslu. Ú astnili se jí zástupci rad dvanácti podnik ,
p edsedové závodních výbor ROH, zástupci ministerstva t flkého pr myslu i Úst ední rady
odbor .

V otázce slofení rad pracujících se objevila informace, fle ve v t-in p ípad p evaflují
v radách pracujících technickohospodá -tí pracovníci. Jen v ojedin lých p ípadech m li v rad
v t-inu zástupci na pozicích d lník . Tento fakt ale nebyl vysv tlován jako zám rná

⁷² Práce, 7.8.1968 ó Rady pracujících ó otázky a odpov di. Ptáte se na samosprávu, s. 4.

⁷³ Práce, 8.8.1968 ó Pro skute nou samosprávu. Ve ejnost o radách pracujících, s. 4.

jako p ecen ní pot eby odborník v radách pracujících. Zpravidla zám rn vybírání z ad odborník v podniku, ale vít zn z p ímých, tajných a výrazn demokratických voleb. To, fle kolektiv zam stnanc vybíral do rad pracujících více odborné pracovníky neřl zástupce d lník , odpovídá jejich odpovědnosti v í ádné správ podniku.

Podle dosavadních výsledk se také ukázaly chybnými p edstavy o ztrát vlivu komunistické strany na chod rad pracujících. Zpravidla 50% len rad pracujících tvo ili lenové komunistické strany a zároveň práce rad pracujících byla pln podporována stranickými i odborovými orgány a organizacemi na podniku.

Ur ité problémy se ale ukazovaly ve vztahu mezi radami pracujících a hospodá skými orgány, respektive vedením podnik . V t chto vztazích nebyla situace jednozna ná. V ani jednom p ípad se nejednalo o vylořen záporný vztah podnikového editela a samosprávného orgánu. Bylo ale pom rn dost p ípad , kdy se zástupci odborových organizací a p ípravných výbor nemohli dohodnout s vedením podnik na ustavení rad pracujících. Výrazn j-í komplikace vznikaly ve vztazích mezi radami pracujících a generálními editeli. V jejich postojích se objevovaly velké rozdíly. N kte í generální editelé vycházeli radám vst íc a p edávali radám pracujících ást svých rozhodovacích pravomocí v zásadních otázkách, jako bylo e-ení kádrových problému, hospodá ské integrace a desintegrace apod. V opa ných p ípadech jim generální editelé nebyli ochotni postoupit pravomoci fládné a rady postavily do pozice pouhých poradních orgán . Ty se v takových p ípadech pochopiteln za aly bránit a docházelo tak k vleklým vyjednáváním a zbyte nému zt flování situace rad.

e-ení, které by umofnilo zklidn ní situace, bylo nasnad a bylo od zástupc rad pracujících pofladováno. Tedy urychlené p íjetí nového zákona o postavení socialistického podniku. Zástupci samosprávných orgán neskrývali obavy, fle bez urychleného a zásadního e-ení t chto otázek bude innosti rad pracujících pouhou hrou na samosprávu. Za sou asného stavu totiž nebude podle zástupc rad pracujících obtířné obvinít rady pracujících z neschopnosti efektivn ídit a spravovat podniky a zdiskreditovat je v jejich innosti.

I p es tyto objektivní p ekářky rady pracovaly na programových cílech podnik , na zhodnocení dosavadní podnikové organizace, vypisovaly konkurzy na vedoucí hospodá ské funkce, p ípravovaly vývojové koncepce, posuzovaly jednotlivé ásti hospodá ského plánu na následující rok.

Zástupci rad pracujících se rovn fl zabývali otázkou, která organizace by jim m la pomáhat v prosazování jejich oprávn ných pofladavk , poskytovat jim pot ebné informace i

Byl jednoznačně odmítnut systém, aby jakýkoliv orgán pracujících. Za účelné bylo naopak považováno, aby ROH převzalo zátitu nad samosprávnými orgány alespoň do doby, než se vyřeší základní otázky innosti rad zákonnými normami.⁷⁴

Obavy o osud rad pracujících byly potvrzeny i novým krokem vlády, která svým usnesením z 24. října 1968 rozhodla o pozastavení ustavování rad pracujících s tím, že je třeba se zaměřit na rozbor zkušeností těch, které již existují.⁷⁵ V československém i zahraničním tisku se postupně začaly objevovat argumenty, že příčiny rad pracujících odporují myšlenkám vedoucí úlohy strany, že jsou nástrojem revisionismu a kopírováním jugoslávského vzoru.

Usnesení vlády opět zvedlo vlnu úvah uvnitř podniků samotných, zda má význam ustavovat přípravné výbory, vypracovávat materiály pro rady pracujících a zakládat je, když vláda se staví k radám pracujících zdrženlivě? Štěpán váháme: má nápravný výbor, který již vypracoval velmi seriózní statut rady, dále pokračovat ve své innosti, anebo máme celou věc „uložit k ledu“ a orientovat se, jak se praví ve zprávě vlády, na další formy ústí rad pracujících nařízení, „které se osvědčily a jež se v poslední době mnohde opomíjely“.⁷⁶ Zároveň v listopadu 1968 oznámil sekretář vládní komise pro koordinaci hospodářských právních předpisů J. Kober, že nebude možné dodržet původní termín vydání zákona o postavení, úloze a řízení socialistického podniku. V současné době byly zpracovány připomínky k prvnímu návrhu zákona, kterých přišlo na vládu několik tisíc. Do konce roku 1968 pak měl být připraven návrh zásad právní úpravy a v průběhu ledna 1969 by měl být předložen k projednání vládou a výborům Národního shromáždění. V konečném znění by měl být návrh zákona předložen vládou a poté plénu Národního shromáždění v průběhu druhého čtvrtletí roku 1969.

Jak uvádí některé zdroje, vznikly ke konci listopadu 1968 ve 140 českých a slovenských podnicích přípravné výbory rad pracujících. Ustaveno z nich prozatím bylo 45 rad pracujících, které vyvíjely konkrétní innost v podnicích.⁷⁷ Do konce roku 1968 se podařilo rady ustavit asi v padesáti podnicích a ve stovkách dalších pracovaly přípravné výbory.⁷⁸ V tomto bodě je nutné říci, že šlo o podle ustanovených rad se řídit. Například J. Pernes uvádí, že k 1. říjnu 1968 byly podle údajů ÚRO ustaveny rady pracujících v 113 podnicích (30 v textilním průmyslu, 44 v hornictví, 18 ve stavebnictví, 15 ve spotřebním

⁷⁴ Odborář, ročník 68, číslo 23 o První zkušenosti rad pracujících, s. 8.

⁷⁵ Odborář, ročník 68, číslo 24 o Těmberová, Lenka: Ústí na řízení a rady, s. 8.

⁷⁶ Práce, 8.11.1968 o Krotký, Miloslav: Jak to bude s radami pracujících?, s. 4.

⁷⁷ Práce, ročník 1968, 27.11. o Rady pracujících o ano i ne?, s. 1,4.

⁷⁸ Vanura, Jiří: Nad jeří, s. 45 o 46

slu a 4 v ostatních odvětvích)⁷⁹. Podle jiných dostupných údajů existovalo na 500 rad pracujících. Údaje se liší zejména proto, že v mnoha případech nebylo rozlišováno, zda jde pouze o přípravný výbor a zda je zvolena již i samotná rada pracujících. Asi nejpreciznějším údajem o počtu rad pracujících, je údaj z deníku Práce, který uvádí: „Podniky, které experimentálně provádějí první kroky rad pracujících, je 78. Z toho na české země připadá 73 rad, na Slovensku se jich zatím ustavilo jen pět, i když v desítkách podniků.“⁸⁰

Na konci roku 1968 tedy rady existovaly a působily na základě vládního usnesení z 6. února roku 1968, avšak dosud postrádaly právní normu v podobě zákona. Byly proto závislé na souhlasu generálních ředitelství, která radám pracujících nebyla dost nakloněná. Jasné právní postavení a s ním i vymezení působnosti mohl dát radám pracujících teprve připravovaný zákon o postavení socialistického podniku. Myšlenka rad pracujících stála a padala se samostatností socialistického podniku, pokud by k tomuto kroku v ekonomické reformě v Československu nedošlo, ztratily by rady své opodstatnění, případně by se změnily v ryze formální orgány.

2.2.9 Příklady úpravy vybraných problémů ve statutech rad pracujících

Prozatímní volební řád podniku Třkoda⁸¹

Návrh byl předložen k veřejné diskusi, která teprve měla přinést jeho konečné znění.

Volby do rady pracujících se konají na základě obecného a přímého volebního práva tajným hlasováním. Aktivní volební právo náleželo zaměstnanci podniku, který byl v pracovním poměru v podniku trvajícím minimálně 1 rok. Pro získání pasivního volebního práva musel zaměstnanec pracovat v podniku nepřetržitě alespoň 5 let.

Pro organizaci voleb měla být zřízena volební komise, kterou zřizuje koordinátoři poradna ZV ROH. Vedle toho měla být zřízeny závodní volební komise, jako podpůrné orgány podnikové volební komise. Samotný průběh voleb pak obstarávaly okrskové volební komise zřízené ZV ROH, které pracovali v jednotlivých volebních okrscích.

Návrh na kandidáty do rady mohly podávat závodní výbory ROH, DV ROH a úseky ROH. Z došlých návrhů měla závodní volební komise sestavit návrh kandidátky s cílem, co nejvíce sjednotit návrhy pracujících na jednotlivé kandidáty. Závodní volební komise byla

⁷⁹ Pernes, Jiří: Masობტი. Odpor československé veřejnosti proti sovětské okupaci od srpna 1968 do srpna 1969 in Fajmon, H. (ed.): Sovětská okupace československa a její oběti. Brno, CDK 2005, s. 22

⁸⁰ Práce, ročník 1969, 9.1. o Radě se radí, s. 1, 3.

⁸¹ Odborář, ročník 1968, číslo 16 o Zprozatímního volebního řádu, s. 9-10.

idn navržené kandidáty, uve ejnit jejich jména a údaje o

Zvolen byl ten kandidát, který ve volebním obvodu obdržel nadpoloviční většinu v-ech platných hlasů ve volebním obvodu. V tomto bodě bylo pořízeno i s alternativou, že zvolen bude kandidát, který obdržel nejvíce platných hlasů odevzdaných ve volebním obvodu.

Návrh statutu řešil i problematiku ztráty členství v radě pracujících členů zaměstnání, i odsouzení za trestný čin spáchaný v souvislosti s výkonem práce v podniku.

Funkční období rady mohlo být čtyři leté, jedna polovina rady mohla být poprvé volena jen na 2 roky, druhá polovina na celé čtyři roky. Od druhých voleb mohlo být volební období pro všechny čtyři leté.

K zajištění a patřitému kontaktu s důležitými a rozhodujícími externími organizacemi a orgány mohla rada pracujících volit další členy rady pracujících, a to v poměru maximálně na 5 volených členů rady pracujících jednoho člena rady z externích organizací.

Návrh statutu rady pracujících členů Vítkovické železárny Klementa Gottwalda v Ostravě⁸²

Úvodní ustanovení statutu se řídila vládními prozatímními zásadami vydanými v červnu 1968. Rada pracujících byla odpovědná vůči všem zaměstnancům podniku. Odpovědní byli i ti členové, kteří nebyli přímo voleni zástupci pracujících, ale nominováni jinými institucemi. Ti se stali navíc odpovědní za svou činnost i organizaci, která je do funkce nominovala.

Rada pracujících byla povinna předkládat pravidelně, nejméně dvakrát do roka, kolektivu pracujících zprávy o své činnosti, a tak umožňovat kontrolu účinnosti své práce.

Rada pracujících se mohla skládat z 30 členů. Z tohoto počtu bylo 24 členů z řad pracovníků VfiKG, volených všemi pracujícími přímým a tajným hlasováním, dalších 6 členů mohlo být externích, tj. zástupců podniků sdružených kolem VfiKG, zástupců státu a banky (u podniků jejichž zástupci budou členy rady pracujících VfiKG mohlo být recipročně uplatňováno právo zastoupení VfiKG v jejich radě pracujících).

Vedle rady pracujících mohlo být ustaven i sbor stálých poradců, jehož členy mohli být vysoce kvalifikovaní vědeckí a odborní pracovníci z oborů, které úzce souvisejí s hospodářskou činností VfiKG a pracovníci z vysokých škol a vdeckých pracovišť z oborů hutnictví a strojírenství, vdecký pracovník z oboru ekonomie, pracovník v oblasti

⁸² Odborář, ro. 68, č. 17 o šZ návrhu statutu rady, s. 6-7.

radce rady pracujících měla vybírat samotná rada na návrh

Funkční období RP bylo čtyřleté, po dvou letech se měla rovněž obměňovat 1/2 volených členů rady pracujících. Z tohoto důvodu bylo již při první volbě určeno, že polovina rady pracujících je volena jen na 2 roky. Na čtyřleté období měla být zvolena ta polovina členů rady pracujících, jejíž členové získají nejvyšší počet platných hlasů. U ostatních členů rady se po čtyřletém funkčním období členství v radě pracujících mělo znovu potvrdit. Členové rady pracujících VfiKG mohli být voleni do rady po dvou sobě následujících volebních obdobích.

Členové rady si ze svého středu volí předsedu a místopředsedu rady. Těmi mohli být jen pracovníci podniku, nikoli externí členové rady. K jejich zvolení bylo třeba nadpoloviční většiny všech členů rady. Statut umožňoval i jejich odvolání. To bylo možné, pokud pro něj hlasovala dvoutřetinová většina rady pracujících.

Zasedání rady se měla účastnit i editel podniku i jeho statutární zástupce. Statut se zabýval i hmotnou zainteresovaností členů rady pracujících. Ta měla být volena tak, aby podnětovala k úsilí o trvalou prosperitu podniku. Členové rady se jako odměna za výkon jejich funkce měla připíznávat pětinašobek průměrných ročních kolektivních podílů na hospodářských výsledcích. Předseda a místopředseda měli dostávat desetinásobek těchto podílů. Polovina těchto podílů se měla členové rady ukládat na jejich osobní účty, z nichž se v případě neúspěšného hospodaření měly uhrazovat příslušné podíly na ztrátě podniku. Podrobněji upravily přinejmenším zvláštní pravidla. Částky vázané na osobních účtech členů rady se měly zcela uvolnit po dvou letech od ukončení členství v radě. V závažných případech však mohly být uvolněny již před vypršením této dvouleté lhůty. Vždy však na osobním účtu musel zůstat minimálně dvojnásobek průměrné roční odměny příslušného člena rady. Vedle toho náležely členové rady náhrady dalších hotových i jiných výdajů.

Odborová organizace, KS ani mládežnické organizace nebyly oprávněny ukládat voleným členům rady pracujících VfiKG úkoly a závazné směrnice pro jejich činnost.

Odborová organizace byla oprávněna předkládat RP vlastní návrhy ve všech zásadních otázkách dotýkajících se zájmů pracujících podniku, zároveň odborová organizace měla dávat radě pracujících své stanovisko ke jmenování editela a k jeho odvolání.

3 Zákon o socialistickém podniku

stickém podniku postoupily je-t b hem prosince 1968. 4. itil pr myslový výbor Národního shromáfd ní pro hlavní výrobní odv tví a dopravu se zám rem urychlit definitivní vypracování a p íjetí této zákonné normy. Výbor p íjal usnesení, v n mfl konstatoval, fe práce na zákon jifl postoupily tak daleko, fe je v silách vlády, aby p edloflila jeho paragrafované zn ní federálnímu parlamentu za átkem února p í-tího roku, a chce, aby p edsednictvo Národního shromáfd ní o takový postup vládu pofládalo.⁸³

Z podn tu rad pracujících z devíti velkých pr myslových podnik za ala 9. ledna 1969 v Plzni dvoudenní poradní sch zka o aktuálních problémech flivota podnik . Ú astníci byli na porad seznámeni i se stavem p ípravy zákona o socialistickém podniku a podnikání. Podle zástupc vlády jsou p edpoklady pro to, aby vláda p edloflila návrh Federálnímu shromáfd ní ufl po átkem února 1969. Pracovní návrh paragrafovaného zn ní zákona dostali ú astníci k dispozici. V návrhu byly respektovány zásady, fe ídící centrum musí vytvo it stabilní podmínky, aby podnik m bylo umofln no podnikat s perspektivou. Návrh zákona stanovil i zásady, práva a povinnosti vrcholných podnikových orgán demokratické správy.⁸⁴ Dal-í informaci o stavu p ípravovaného zákona o socialistickém podniku p inesla Práce 21. ledna 1961. Podle ní dovolují v cné i asové okolnosti, aby byl návrh zákona o socialistickém podniku p edloflen nejpozd ji do konce února Federálnímu shromáfd ní. Do té doby se musí je-t vyjád it ke kone nému textu osnovy zákona eská a slovenská vláda, Úst ední rada odbor , Hospodá ská rada a federální vláda.

30. ledna 1969 informovali ve ejnost a noviná e p edstavitelé vlády a v de tí pracovníci o hlavních zásadách p ípravovaného zákona o socialistickém podniku. Zákon by m l být podle nich schválen v nejbliž-ích týdnech. Po ítalo se s tím, fe by se s realizací nezbytných opat ení k jeho uplatn ní za alo zhruba v ervenci a skon ilo na konci roku.⁸⁵

3.1 Návrh zákona o socialistických podnicích⁸⁶

Podle §1 m ly být socialistické podniky právníckými osobami založenými k vykonávání podnikatelské innosti s majetkem v socialistickém společenském vlastnictví, jejichfl pracovníci se ú astní na jejich ízení a podílejí se na výsledcích jejich hospoda ení. Podnikatelskou inností uspokojují socialistické podniky pot eby společnosti a v závislosti na

⁸³ Práce, 5.12.1968 ó Lidé jsou znepokojeni, s. 1.

⁸⁴ Práce, 10.1.1969 ó Nad zákony o podniku, s. 3.

⁸⁵ Práce, 31.1.1969 ó S v t-í samostatností v t-í odpov dnost, s. 1, 3.

⁸⁶ VOA, ÚRO-P, k. 102, i.j. 490, P íloha II, j. 1471/69-18 ze dne 23.3.1969.

ování získávají prostředky pro zabezpečení svého dalšího
i státu a pro uspokojování potřeb svých pracovníků.

§11 upravoval orgány podniku. Orgány podniku měly být podniková rada
(nahrazovala dřívější označení rad pracujících) a editel podniku. Statut podniku pak mohl
stanovit další orgány podniku, zejména dozorí radu.

3.1.1 Podniková rada

Podniková rada měla být kolektivním orgánem demokratické správy podniku a
společné kontroly jeho činnosti, který v rozsahu vymezeném tímto zákonem činil
podnikatelská rozhodnutí. Způsob ustavování podnikových rad byl upraven v části druhé
zákona, která pojednávala o jednotlivých druzích socialistických podniků.

Podniková rada měla mít minimálně 3 členy, nejvýše počet členů byl stanoven na 30,
podle velikosti podniku. Počet členů měl být určen statutem podniku. Členem rady mohl
být pouze československý občan. editel podniku a jeho zástupci nemohli být členy rady.

Členství v podnikové radě mělo zanikat uplynutím funkčního období. U volených
členů podnikových rad přicházela do úvahy i možnost odvolání z funkce postupem obdobným
jako při volbě. Jmenování členové rady mohli být odvoláni rozhodnutím zakladatele.

Podniková rada měla ze svých členů volit předsedu, místopředsedu a podle potřeby i
další funkcionáře rady. Předseda mohl svolávat radu nejméně čtyřikrát do roka. Zároveň byl
povinen radu svolat, pokud to požadovala alespoň třetina všech jejích členů nebo editel
podniku. Podniková rada byla způsobilá jednat, byly-li přítomny alespoň dvě třetiny jejích
členů a usnášela se v případech stanovených zákonem a v dalších případech stanovených
statutem podniku dvoutřetinovou většinou všech svých členů. V ostatních případech
postupovala nadpoloviční většinou přítomných.

Jednání rady se mohlo účastnit editel podniku s poradním hlasem. K jednání rady mohly
být rovněž pozvány další osoby.

Za výkon funkce příslušného člena podnikové rady honorář za účast na schůzích a odměna,
která měla být určována v závislosti na ročních hospodářských výsledcích podniku.
Podrobnosti mohl upravovat statut podniku.

Členové byli chráněni proti výpovědi ze strany zaměstnavatele. Podnik nesměl dát
členu rady výpověď v době od jeho zvolení do uplynutí dvou let od skončení jeho členství
v radě.

3.1.2 Právomoci rady

Podniková rada podle návrhu p ředitele posuzovat a schvalovat koncepci rozvoje a zásady hospodá ské politiky podniku a kontrolovat jejich uskute ování; návrhy této koncepce a zásad hospodá ské politiky byl povinen rada předkládat editel podniku. Podniková rada si mohla k t mto návrh m opat it odborné posudky nap . od výzkumných ústav nebo jiných institucí.

Rada dále mohla rozhodovat po vyjád ení spole enských organizací v podniku o jmenování a odvolání editela, stanovit jeho základní plat, podíly na hospodá ských výsledcích podniku a ostatní složky mzdy a rozhodovat i o ostatních v ecech, týkajících se pracovního pom ru editela.

Rada náleželo schvalovat ro ní ú etní záv rku podniku, na návrh editela rozhodovat v souladu se zám ry dlouhodobé koncepce rozvoje podniku o použití zisku nebo o úhrad ztráty a v souladu s ustanoveními statutu podniku rozhodovat o rozd lení odměny mezi leny rady. Podmínkou schválení ro ní ú etní záv rky, rozhodnutí o použití zisku a o rozd lení odměn bylo ov ení ro ní ú etní záv rky revizorem, autorizovaným podle zvlá -tního zákona.

Rada dále p ředitele rozhodovat o založení nebo ú asti na založení nového podniku nebo jiné právnické osoby, rozhodovat o zm n statutu podniku. Těb-li o zm nu druhu podniku, p edem tu podnikání, p sobnosti podnikové rady, ustanovení o odmě ování jejich len anebo ustanovení týkajících se zakladatele, rozhodovala rada v dohod se zakladatelem.

Rada dále mohla schvalovat smlouvy o podílové ú asti, uzavírat dlouhodobé smlouvy s odborovou organizací v podniku o mzdové a sociální politice a zvy-ování kultury práce, ud lovat estná uznání a odměny za zásluhy o rozvoj podniku. Statut podniku mohl rada sv it právo posuzovat pop ípad rozhodovat i o jiných zásadních otázkách týkajících se rozvoje podniku.

Podniková rada byla povinna předkládat pracujícím podniku a zakladateli jednou za rok zprávu o své innosti a o innosti a hospodá ských výsledcích podniku.

3.1.3 editel podniku

Hlavní úlohou editela podniku bylo ídit innost podniku v rámci koncepce rozvoje a zásad hospodá ské politiky podniku, schválených podnikovou radou. Dále m l editel jednat jménem podniku a rozhodovat ve v-ech v ecech, které nebyly vyhrazeny podnikové radě nebo zakladateli. Za svoji innost je odpov dný podniková rada .

novat po vyjádření podnikové rady svého zástupce, který jej
zájmní zastupoval v plném rozsahu.

Funkce editela podniku měla být obsazována na základě veřejného výběrového řízení. Návrh na jmenování editela v tomto řízení připravuje a podniková rada měla předkládat komisi složené ze zástupců podnikové rady a zakladatele. V případě, že měl zakladatel námitky v řízení kterémuž uchazeč na funkci editela, měl právo vyloučit jeho další účast ve výběrovém řízení. Byl však povinen své námitky sdělit podnikové radě. Při použití práva zakladatele vyloučit uchazeče z výběrového řízení měla podniková rada právo vypsát doplňkové nebo nové výběrové řízení.

S přijatým editelem uzavíral podnik pracovní smlouvu na dobu nejméně pět let. Pokud smlouva nestanovila jinak, prodlužovala se její platnost vždy o stejnou dobu, na jakou byla předvedena sjednána, jestliže ji žádná ze smluvních stran nevypověděla nejpozději jeden rok před uplynutím její platnosti.

Před uplynutím doby, na níž byla uzavřena pracovní smlouva, mohla být editeli podniku dána výpověď, pokud při výkonu své funkce i po předcházejícím upozornění opovrhne povinností svou pravomoc nebo neplní závazná usnesení podnikové rady, z důvodů, které byly sjednány ve smlouvě i došlo-li k ustanovení nucené správy.

Sám editel mohl dát výpověď z důvodů, které byly sjednány v pracovní smlouvě, byli povinni výkonem státní nebo jiné veřejné funkce, která by mu bránila výkon funkce editela podniku z nemoci nebo z vážných zdravotních důvodů. Výpovědní lhůta měla být jeden rok, pokud nebyla sjednána lhůta kratší.

3.1.4 Odpovědnost podnikové rady a editela

členové podnikové rady, kteří zavinili, že rozhodnutím podnikové rady bylo způsobeno vážné zhoršení v ekonomickém vývoji podniku, které mělo za následek zavedení nucené správy nebo nucenou majetkovou likvidaci podniku odpovídali podniku za takto způsobenou škodu do výše trojnásobku odměn, vyplacených jim za dobu jejich členství v podnikové radě, nejvýše však za dobu pět let.

editel odpovídal podniku za škodu způsobenou svým protiprávním jednáním, které zavinil, do výše trojnásobku své roční mzdy.

Výši požadované náhrady škody určoval a nárok na náhradu škody jménem podniku uplatňoval jeho zakladatel.

3.1.5 Druhy podnik

Část druhá návrhu zákona o socialistických podnicích upravovala druhy podniků. Byly jimi společenský podnik, veřejný podnik a ústavní podnik. Vedle toho existovaly ještě zvláštní druhy podniků.

Pro každý druh podniku upravoval zákon vznik podnikové rady.

Společenský podnik

V společenském podniku byla podniková rada volena pracujícími podniku přímou a tajnou volbou převážně z pracovníků podniku a z jiných odborníků, kteří byli navrženi za kandidáty na shromáždění pracujících a kandidaturu přijali. Volbu podnikové rady měla organizovat odborová organizace v podniku. Takto volbu měla vytvořit komise, do níž jmenovali své zástupce též ostatní společenské organizace v podniku, editel a zakladatel. K platnosti voleb se vyřadila alespoň dvoutřetinová účast pracovníků podniku.

Funkční období rady bylo pět let. Polovina rady se při první volbě měla volit na polovinu funkčního období. Před uplynutím doby, na kterou byl zvolen, mohl být člen rady odvolán, pokud nevykonával nebo nemohl vykonávat řádně svou funkci.

Zakladatel se mohl účastnit jednání rady svým zástupcem. O jmenování svého zástupce musel uvádomit radu.

Podniková rada odpovídala za svou činnost pracujícím podniku. Pracující se usnášely na svých shromážděních nebo na konferencích svých delegátů, organizovaných příslušnou odborovou organizací spolu s ostatními společenskými organizacemi v podniku o udělení absolutoria členům rady, jejichž funkční období skončilo. Nebude-li absolutorium uděleno, propadají ve prospěch podniku části odměn členů rady, uložené na zvláštním osobním účtu.

Veřejný podnik

Podniková rada veřejného podniku je tvořena členy jmenovanými zakladatelem a členy určenými volbou pracujících podniku, jejich počet musí být větší než jedna třetina všech členů rady.

Podniková rada příslušelo schvalovat v rozsahu stanoveném ve statutu podniku investice a přijetí nebo poskytnutí úvěru podniku, rozhodovat se souhlasem zakladatele o sdružení podniku.

Shodně bylo určeno i schvalování absolutoria jako u společenského podniku.

Ústavní podnik

ickém podniku m li tvo it lenové jmenování zakladateli a lenové ur ení volbou pracujících podniku. Tito lenové musí tvo it více nejl jednu t etinu len rady.

Podnikové rad p íslu-elo krom jiného rozhodovat se souhlasem zakladatel o slou ení, rozd lení nebo zru-ení ú astnického podniku a o jeho sdrufování.

3.1.6 P íjetí návrhu zákona o socialistickém podniku odbornou ve ejností

Návrh zákona o socialistickém podniku zapo al novou vlnu diskuzí ohledn sm ování rad pracujících. Ze strany eské vlády a dosavadních editel podniku zazn ly p ípomínky, které m ly vést k podnikovým radám jako orgán m spole enské kontroly. eská vláda mj. navrhovala, aby editele jmenovala podniková rada, ale jen na základ návrhu komise, kde má podniková rada jen t etinu zástupc a kdy nelze proti v li státu editele jmenovat, navrhovala, aby nebyl omezen po et jmenovaných zástupc v rad pracujících, coíl by znamenalo, fe zástupci pracujících by nemuseli dosáhnout v t-iny v rad . Dále navrhovala, aby zakladatel mohl zru-it usnesení rady, pokud by ohroflovalo kmenové jm ní podniku. Takové návrhy by ale pouze vedly k omezení vlivu podnikových rad a jejich postupnému zbyrokratizování a tím i k likvidaci.⁸⁷

Vedle toho s návrhem osnovy zákona vyjád ili souhlas p edstavitelé eské ásti koordina ního výboru jifl existujících rad. Návrh ozna ili jako p íjatelné minimum otevírající dal-í cestu ekonomické reform . Naopak stanovisko vlády SR odmítli.⁸⁸

Vedle ve ejných institucí se k návrhu zákona vyjad ovali i adoví pracující na stranách tisku. Velké rozho ení a obavu o osud rad pracujících mezi nimi vzbudil postoj eské vlády. ŠStanovisko eské vlády je v-ak s touto osnovou ó a p írozen s mnohokrát vyjád eným mín ním odbor ó v p íkrém rozporu. Kdyby se rady m ly stát v podstat kontrolním orgánem bez rozhodujících podnikatelských pravomocí, pak je ó podle mého názoru ó nemusíme v bec volit.õ⁸⁹

3. b ezna 1969 se situací kolem návrhu zákona o socialistických podnicích zabývala znovu i federální vláda. Konstatovala, fe hlavní problémy se v sou asné dob soust e ují na vztah mezi státem a podniky, postavení a slofení podnikových rad, na vztah mezi podnikovými radami a editeli podnik , na otázky týkající se socialistického a spole enského

⁸⁷ Práce, 18.2.1969 ó Slánský, R.: Rady pracujících ó nebo rady editel ?, s. 4, 5.; Práce, 22.2.1969 ó Stanovisko vlády SR k návrhu zákona o socialistických podnicích, s. 4.

⁸⁸ Práce, 21.2. 1969 ó Zástupci rad k zákonu, s. 3.

⁸⁹ Práce, 25.2.1969 ó Nejl takové, rad ji fládné, s. 4.

pokyny, podle nichž mají být v pracovních skupinách tyto
základní úprava.⁹⁰

K návrhu zákona se vyjádřil i VII. V-eodborový sjezd. Ten ve svém stanovisku podpořil dosavadní postoj ROH, který chápe podnikové rady, resp. rady pracujících, jako vrcholný demokratický orgán správy podniků, které rozhodují o koncepci hospodářského rozvoje podniků s tím, že rozhodující část členů rady pracujících bude volena z ad pracovníků podniku. Kritizoval také argumenty české vlády a postavil se za dosavadní koncepci rad pracujících vyjádřenou ve směrnicích vlády z června předchozího roku.⁹¹

Na své dubnové schůzi se vláda opět zabývala návrhem zákona o socialistických podnicích. Ten byl nově doplněn o stanoviska republikových vlád i v-eodborového sjezdu.

Postupně, s tím jak čím dál ostřejší nastupovala normalizace, docházelo k rozmělování diskuze o radách pracujících. Od dubna není na stranách denního tisku prakticky žádná informace o osudu rad pracujících, které postupně zanikaly. V prohlášení n.p. Třkoda v Plzni, které oznamuje skončení činnosti tamní rady pracujících mimo jiné zaznívá: ŠS postupem doby jsme došli k poznání, že zavádění ekonomické reformy nebylo dostatečně promyšleno, zejména znárodnělost ve vývoji činnosti podnikových rad. Na vlastní praxi jsme se přesvědčili, že v této situaci existence podnikových rad objektivně rovněž oslabuje tak potřebnou vedoucí úlohu strany. Jestliže se má připravit a cílevědomě provést předem dobře promyšlená a připravená ekonomická reforma, je nutno především respektovat a posilovat vedoucí úlohu KSČ. Vzhledem k současnému stavu a potřebám politického a ekonomického vývoje považujeme za správné ukončení činnosti podnikové rady národního podniku Třkoda. Přední statut rady, který neodpovídal potřebám konsolidace a dalšího vývoje, byl zrušen vládním usnesením č. 115 z 18. června 1969.⁹²

⁹⁰ Práce, 4.3.1969 o Nad dosavadní diskusí k osnově zákona o podnicích, s. 1.

⁹¹ Práce, 12.3.1969 o Stanovisko VII. V-eodborového sjezdu k připravovanému zákonu o socialistických podnicích, s. 5.

⁹² Práce, 13.11.1969 o Podniková rada Třkodovky skončila, s. 1.

Záv r

Ve své práci jsem se pokusil popsat myšlenku demokratické podnikové samosprávy v Československu v 60. letech 20. století. Ukázal jsem na kořeny a inspiraci, kterou představovaly podobné orgány v československé minulosti. Rady pracujících a jejich zastánci se snažili propojit koncepci socialistického vlastnictví výrobních prostředků s myšlenkou podílu na řízení a správě těchto výrobních prostředků. Socialistické hospodářství bylo do pokusu o reformu v 60. letech řízeno centralisticky shora, pracující, ale ani trh a vztahy nabídky a poptávky v něm nerozhodovaly.

Myšlenka demokratické podnikové správy se pokusila tento stav narušit. Tato situace měla vést přes svobodné, tajné volby, ve kterých by samotní pracující rozhodovali o nejvyšším orgánu správy svého podniku, který by poté rozhodoval o základním směřování jejich podniku a o jeho rozvoji. Tento ideál se zdál ve chvílích, kdy centralistická moc ustupovala, uskutečnitelný. Vpád vojsk Varšavské smlouvy ale optimismus zabrzdil. Podstatnou roli pro závěrečný neúspěch při prosazování této koncepce sehrál i fakt, že se pracujícím nepodařilo prosadit myšlenku demokratické samosprávy v celé společnosti. Do diskuze byla především zatažena odborná veřejnost a samotní pracující. Politické události v Československu překryly nutnost ekonomické reformy a snahy o její prosazení. Ani vládní a stranictví představitelé nestáli v čele ekonomických reforem, i proto byla ústřední politická situace a uspořádání země.

To jsou hlavní důvody, proč se nepodařilo natrvalo prosadit podnikovou samosprávu do celého hospodářství na delší dobu. Její neukotvenost a neustálé zpochybňování z pozic dosavadního hospodářského vedení vedlo k tomu, že i samotní pracující začali pochybovat, zda má cenu něco nového realizovat, o čem se pokoušet. Obavy se nakonec prosadily. Neochota státního vedení přijmout zákon o socialistickém podniku v převodní podobě vedla nakonec k opuštění samotné myšlenky demokratické podnikové samosprávy.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Seznam zkratek

DV ó dílenský výbor
KS ó Komunistická strana eskoslovenska
OS ó odborový svaz
ROH ó Revolu ní odborové hnutí
SSSR ó Svaz sov tských socialistických republik
ÚRO ó Úst ední rada odbor
ÚV ó úst ední výbor
ÚVOS ó úst ední výbor odborového svazu
VOA ó V-eodborový archiv
ZO ó základní organizace
ZV ó závodní výbor

Prameny

VOA ó fond ÚRO-P
fond ÚRO-Plen

tisk ó Práce, ro . 1968, 1969
Odborá , ro . 1968, 1969
Odbory a spole nost, ro . 1968, 1969
eskoslovenské odbory, ro . 1968, 1969
Právník, ro . 1968, 1969
Právnícké -túdie, ro . 1968, 1969
Právny obzor, ro . 1968, 1969

Literatura

- Bárta, Milo– a kol.: eskoslovensko roku 1968. 2. díl: po átky normalizace. Parta - Ústav mezinárodních vztah , Praha 1993.
- Ben ík, Antonín a kol.: Osm m síc pražského jara 1968. Práce, Praha 1991.
- Blaive, M.: Promarn ná p ílefitost. eskoslovensko a rok 1956. Prostor, Praha 2001.
- Cesar, Jaroslav - Snítíl, Zden k : eskoslovenská revoluce 1944-1948. Svoboda, Praha 1979.
- Císa , estmír: Pam ti. Nejen o zákulisí Pražského jara. SinCon, Praha 2005.
- apka, Franti-ek: Odbory v eských zemích v letech 1918-1948. Masarykova univerzita v Brn , Brno 2008.
- Dienstbier, J. a kol.: Srpen 1968. Práce, Praha 1990.
- Dlouhý, Pavel: P ed ty iceti lety vznikla nezávislá odborová organizace Federace lokomotivních et. Byli jsme první a jediní! in Zájmy strojv dce, íslo 7 ó 8, vyd. dne 28.4.2008 dostupné na: http://www.fscr.cz/zajmy_strojvudce/7_8_2008/zajmy7_8.htm. cit. dne 24.3.2010
- Dubský, Vladimír: Závodní výbory a rady v p edmnichovském eskoslovensku. Práce, Praha 1984
- Dvo áková, V., Kunc, J.: O p echodech k demokracii. Sociologické nakladatelství, Praha 1994.
- Heumos, Peter: šVyhr me si rukávy, neř se kola zastaví!ř. D lníci a státní socialismus v eskoslovensku 1945 ó 1968. ÚSD AV R, Praha 2006.
- Hoppe, Ji í: Pražské jaro v médiích. Dopln k - ÚSD AV R, Brno ó Praha 2004.

- odborového hnutí v echách, na Morav a na Slovensku.
i, Praha 1992.
- Jech - Kaplan: Dekrety prezidenta republiky 1940 ó 1945. Dopln k, Brno 2002.
 - Jí-a, Václav (ed.): Po átky odborového hnutí v eských zemích. Práce, Praha 1980.
 - Kalinová, Lenka: Odborové a ob anské hnutí v letech 1968 a 1969. *In:* Historik v soudobých d jinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám. Ústav pro soudobé d jiny AV R, Praha 2008, s. 74-88.
 - Kalinová, Lenka: Spole enské prom ny v ase socialistického experimentu: k sociálním d jinám v letech 1945-1969. Academia, Praha 2007.
 - Kalinová, Lenka: Východiska, o ekávání a realita povále né doby. K d jinám eské spole nosti v letech 1945 ó 1948. ÚSD AV R, Praha 2004.
 - Kaplan, Karel: Ko eny eskoslovenské reformy 1968. Dopln k, Brno 2002.
 - Kaplan, Karel: Prom ny eské spole nosti (1948-1960). Ústav pro soudobé d jiny AV R, Praha 2007.
 - Kaplan, Karel: Kronika komunistického eskoslovenska. Ko eny reformy 1956 ó 1968. Spole nost a moc. Spole nost pro odbornou literaturu ó Barrister & Principal, Brno 2008.
 - Kaplan, Karel: Sociální souvislosti krizí komunistického reffimu v letech 1953-1957 a 1968-1975. ÚSD AV R, Praha 1993.
 - Kocian, Ji í: Povále ný vývoj v eskoslovensku 1945 ó 1948. SPN, Praha 1991.
 - Kuklík, Jan: Mýty a realita takzvaných Bene-ových dekret . Linde, Praha 2002.
 - Kunc, Ji í: Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Třpan lsko, eskoslovensko, eská republika. Sociologické nakladatelství, Praha 2000.
 - Kural, Václav a kol.: eskoslovensko roku 1968. 1. díl: obrodný proces. Praha, Parta 1993.
 - Machonin, Pavel: Sociální struktura eskoslovenska v p edve er Prafského jara 1968. Karolinum, Praha 1992.
 - Malí , J., Marek, P. a kol.: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v eských zemích a eskoslovensku 1861-2004; Díl 2. Období 1938-2004. Dopln k, Brno 2005.
 - Odbory bojující. 100 let odborových organizací v na-ích zemích. Práce, Praha 1970.
 - Otáhal, Milan: Opozice, moc, spole nost 1969/1989. ÚSD ó Maxdorf, Praha 1994.
 - Otáhal, M., Pre an, V.: Sedm prafských dn . 21. ó 27. srpen 1968. Dokumentace. Academia, Praha 1990.
 - Otáhal, Milan, Nosková, Alena, Bolomský, Karel: Sv dectví o duchovním útlaku 1969-1970. ÚSD AV R + Maxdorf, Praha 1993.

ry na obranu svobody tisku (1968). Edice pramen . ÚSD,

- Pecka, Jindřich a Belda, Josef a Hoppe, Jiří: Obanská společnost 1967 a 1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967 a 1970. Doplněk, Brno 1995.
- Pecka, J., Prečan, V. (ed.): Proměny pražského jara 1968 a 1969. Doplněk, Brno 1993
- Pernes, Jiří: Masová oběť. Odpor československé veřejnosti proti sovětské okupaci od srpna 1968 do srpna 1969 in Fajmon, H. (ed.): Sovětská okupace československa a její oběti. CDK, Brno 2005.
- Pernes, Jiří: Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v československu v roce 1953. Prius, Brno 2000
- Peřina, Václav a kol.: Když jiným socialistického československa. Nakladatelství Svoboda, Praha 1986.
- Piscová, Margita: K novému vývoju v odborovém hnutí a k vývoju jeho vzájemných vztahů k státním a podnikovým orgánům in Právní obzor. 1969, ročník 52.
- Piscová, Margita: Odbory a státní aparát (K některým problémům vzájemných vztahů a spolupráce na plnění celospolečenských úloh) in Právnícké studie. 1968, ročník XVI.
- Pithart, Petr: Osmaředesátý. Rozmluvy, Praha 1990.
- Přehled dějin československého odborového hnutí. Práce, Praha 1984.
- Rok ředesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ. Svoboda, Praha 1968
- Stanovisko katedry pracovního práva a rolnickodruftstevního práva Právnícké fakulty Univerzity Komenského k potencionálním změnám zákoníku práce in Právní obzor. 1968, ročník 51.
- Státník, Dalibor: Sankční pracovní právo v padesátých letech: Vládní nařízení o opatřeních proti fluktuaci a absenci. 52/1953 Sb. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.
- Těšitel, Ota: Jarní probuzení a skutečnost. Mladá fronta, Praha 1990.
- Těšitel, Zdislav: Stručné dějiny ekonomických reforem v československu (české republice) 1945-1995. Doplněk, Brno 1998.
- Tax, Petr: Osudová rozcestí a Evžen Erban. Nadas, Praha 1992.
- Těma, Oldřich: Protireflimní demonstrace v Praze in Bláflěk, Petr (eds.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v československu 1968 a 1989. ÚSD a Dokořán, Praha 2005.
- Vaněura, Jiří: Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968. Mladá fronta, Praha 1990.
- Vodička, K., Cabada, L.: Politický systém české republiky. Historie a současnost. Portál, Praha 2007.
- Vondrová, J. - Navrátil, J. - Moravec, J.: Komunistická strana československa. Pokus o reformu. ÚSD a Doplněk, Praha a Brno 1999.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

ýborech, Práce, Praha 1959.

The Councils of Workers - The Organs of Enterprise Administration in 1968

Keywords: The councils of Workers, Prag Spring 1968

Annotation

In meiner Diplomarbeit beschäftige ich mich mit den Arbeiterräten in Tschechoslowakei in den 60. Jahren des 20. Jahrhunderts. Die Arbeiterräten waren Organe der Geschäftsverwaltung, die in den 60. Jahren bei der Wirtschaftsreform entstanden.

In dem ersten Kapitel beschäftige ich mich über die historische Entwicklung ähnlicher Organe in der Vergangenheit. Ähnliche Organe entstanden schon in den 30. Jahren und auch in den 40. Jahren in Tschechoslowakei.

In dem zweiten Kapitel beschreibe ich die Umstände der Wirtschaftsreform mit der Entwicklung der Arbeiterräten. Diese waren mit Gewerkschaften unterstützt und hatten große Bedeutung für die Arbeiter und ihr Vertrauen. Am Ende 1968 gab es in ganz Tschechoslowakei etwa 50 Arbeiterräten, und 200 Vorbereitungsorgane wurden gegründet.

In dem dritten Kapitel beschäftige ich mich mit dem Gesetz über den sozialistischen Betrieb, das die Arbeiterräten bearbeiten sollte.

Nach der Okkupation im Sommer 1968, veränderte sich die Situation. Die Kommunisten mussten ihre Ziele ändern. Die Idee der Geschäftsverwaltung musste abgeklungen werden. Damit auch die Arbeiterräten sind untergegangen.